ZIJ ZULLEN HET NIET HEBBEN....

ONS OUDE NEDERLAND

TENZIJ HET WOORD DES ZWIJGERS....

DOOR G. v. d. MEULEN
EN H. WANSINK

3de Leerboekje - LESSEN

TWEEDE DRUK
H. J. SPRUYT'S UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ, N.V. — AMSTERDAM

Ons Oude Nederland

Vaderlandse Geschiedenis op de Christelijke School

door

G. VAN DER MEULEN

en

H. WANSINK

Derde leerboekje

(LESSEN)

Tweede druk

H. J. SPRUYT'S UITGEVERS-MIJ, N.V. — AMSTERDAM

DEPOT v.
NED. PUBL.
K.B.

TER INLEIDING.

Bij het samenstellen van de volledige leergang voor het vak *Vaderlandse Geschiedenis op onze Christelijke scholen,* hebben we ons laten leiden door een vast beginsel.

We hebben gepoogd, de grote invloed van het Christendom en van de Reformatie op de ontwikkeling van ons volksleven en volkskarakter te laten uitkomen.

In een tijd van verwarring der geesten als de onze, was deze bezinning o. i. niet overbodig.

Meer dan ooit lijkt het ons gewenst, het Reformatorisch karakter van ons onderwijs te *handhaven* en te *verdiepen.*

Zeker niet het minst bij het vak Vaderlandse Geschiedenis, dat er zich zo bij uitstek toe leent.

De bedoeling van leer- en leesboekjes is niet, 't verhaal van de man-voor-de klas uit te schakelen.

Dat verhaal blijft op de Lagere School hoofdzaak.

Maar, de mondelinge les, de leesles, en de les uit 't leerboekje, moeten o. i. dienen, om de kinderen van ons volk iets te leren zien van de leiding Gods, ook in onze historie.

De leerboekjes met vragen en opgaven dienen altijd eerst zorgvuldig te worden behandeld. We hebben ons de drie leerboekjes, met de daarbij behorende vragen, gedacht voor de klassen 4, 5 en 6/7.

Vertelling — leesles — leerboekje — moeten één organisch geheel vormen.

Worden telkens de vragen en opgaven der voorafgaande les weer even doorgenomen, vóór de nieuwe les wordt behandeld, dan zal elke leerling zich een behoorlijke kennis van onze geschiedenis verwerven.

Moge onze arbeid er toe bijdragen, dat de kinderen van ons volk hun schone en rijke geschiedenis beter leren verstaan.

Sneek / *Apeldoorn* } Voorjaar 1940.

G. v. d. Meulen.
H. Wansink.

Tweede Druk — Zomer 1947.

Bij deze herdruk zijn de lessen aangevuld met een les over „Ons land tijdens de tweede Wereldoorlog". Verder is de inhoud zo goed als ongewijzigd gebleven. De heer Wansink heeft deze herdruk helaas niet mogen beleven. Hij overleed in 't begin van 1945.

Sneek — Zomer 1947.

G. v. d. Meulen.

Eerste Tijdperk:
Heidense tijd 100 voor Chr.—700 na Chr.

LES 1. VAN HEEL OUDE TIJDEN, TOT DE KOMST VAN DE ROMEINEN.

Reeds in heel oude tijden is ons land bewoond geweest door onbekende volken.

Dat blijkt uit :

1. Hunnebedden (reuzengraven o.a. in de provincie *Drente* bij Emmen en Borger).
2. Gevonden voorwerpen (o.a. wapens en werktuigen van *vuursteen* gemaakt).
3. Uit oude grafheuvels (z.g. *koepelgraven* ; gebouwd van hout en belegd met plaggen).
4. Uit velden met *urnen*.

Toen waren er geen *dijken* langs rivieren en zeeën. Dus : alleen de hoogste delen van ons land bewoonbaar (zie de kaart !). Die oude volken werden verdreven of zwierven weg.

Veel later ± 50 jaar voor Christus' geboorte werd ons land bewoond door stammen die tot de grote volkengroep der **Germanen** behoorden.

LES 2. DE GERMANEN.

1. Germaanse stammen
- **1. Friezen (in 't Noorden en langs de kust van de Noordzee).**
- **2. Bataven (Betuwe).**
- **3. Kaninefaten (konijnenvangers, langs de kust)**
- **4. Marezaten (oeverbewoners in Zeeland).**
- **5. Tubanten (in Tubantië of Twente).**

2. Hun godsdienst.

Wodan = oppergod.
Donar = dondergod.
Walhalla = woonplaats — na de dood — van de vrije Germanen, die in de strijd waren gestorven.

Soms werden mensenoffers gebracht. Hun tempel was „het heilige woud!"

3. Woningen en leefwijze.

De huizen stonden op hoogten (*terpen, wierden*).

De Germanen leefden van : *jacht, visserij* en wat *landbouw*

Kleding : dierenhuiden, later linnen.

Vrouwen en slaven moesten 't werk verrichten, de mannen gingen ter jacht of ten oorlog. De vrouw werd geëerd.

Dapperheid was de grootste deugd.

4. Eigenschappen.

Goede : *trouw, gastvrij, dapper, rein van leven.*
Slechte : *verslaafd aan drank* (*gerstebier*) *en dobbelspel : oorlogszuchtig.*

De eerste bewoners

Trajectum = Utrecht
Noviomagum = Nijmegen
Castra Vétera = Xanten
Trajectum Mosae = Maastricht
Colonia Agrippina = Keulen

LES 3. DE ROMEINEN.

Omstreeks 20 jaar voor Christus' geboorte kwamen ze hier met hun legioenen. Hun aanvoerder heette *Julius Caesar.*

De Romeinen hadden een groot deel der toen bekende wereld veroverd, ook Palestina. Ons land was een deel van *Germanië,* Frankrijk heette toen : *Gallië.*

1. De Romeinen sloten met de Bataven een vriendschapsverbond.

De Bataven moesten jongelingen voor de Romeinse legioenen afstaan.

2. De Friezen werden onderworpen en moesten schatting opbrengen (ossenhuiden).

De Romeinse keizer heette *Augustus.* Onder zijn regering is de Here Jezus geboren.

Een stiefzoon van keizer Augustus was *Drusus,* die de *Drususgracht* (naar 't meer *Flevo*) liet graven.

De Romeinen legden hier *heirbanen* (= wegen voor 't leger) aan en bouwden sterkten, o.a. *Noviomagum* (kaart !).

3. De Romeinen leerden aan onze voorouders:
- **gebruik van metalen**
- **wegen aanleggen**
- **woning- en akkerbouw.**

4. Opstanden tegen de Romeinen:

1. der *Friezen* 28—47.
   Oorzaak : afpersing. Friezen weer onderworpen.
2. der *Bataven* 69—70 (met andere stammen, o.a. de Kaninefaten). Aanvoerder : *Claudius Civilis*. De Bataven winnen eerst, maar later verliezen ze. Keizer *Vespasianus* zendt een leger. Uit is de opstand. Voortaan werden ze beter behandeld.

LES 4. GROTE VOLKSVERHUIZING.

't Romeinse wereldrijk begon te verslappen door *weelde* en door de groeiende macht van de „*barbaarse*" stammen. De rijke Romeinen bedreven schrikkelijke zonden.

Vele delen van 't rijk gingen verloren.

400. Machtige volken kwamen uit *Azië* opzetten (o.a. het ruitervolk de *Hunnen* onder koning *Atilla*).

Deze dreven andere volken voor zich uit.

476. Het Romeinse rijk begint te kraken, te wankelen, valt in **476**. In ons land vielen binnen :

Saksen (in Oost-Nederland) **Franken (in Zuid-Nederland)** **De Friezen wisten zich te handhaven**	**Het Nederlandse volk is uit deze drie volken ontstaan. Oude Germaanse stammen (o. a. Bataven) losten er zich in op.**

Een groot deel der Romeinse beschaving ging verloren.

Al deze volken waren : *heidenen*.

De nacht van 't heidendom heerste hier. Toch was 't Licht in 't Oosten opgegaan.

Dus : de morgen was gekomen, maar *hier* was het nog nacht.

De *Franken* zouden 't eerst hier Christus prediken.

a. De zeden en gewoonten waren ruw.
b. Er was slavernij.
c. De metalen waren bekend, de woningen waren reeds wat doelmatiger, de akkerbouw was iets verbeterd.
d. De bevolking bestond uit : *edelen, gewone vrijen, slaven.*

LES 5. DE PREDIKING VAN 'T CHRISTENDOM.

De Franken namen het eerst het *Christendom* aan.

495. Hun koning Clovis liet zich dopen. Toen volgden vele Frankische groten en 't grootste deel van 't Frankenvolk.

1. Frankische zendelingen:

Eligius
Amandus
Bavo (St. Bavokerk in Haarlem)
Servaas (St. Servatiuskerk Maastricht
} **Hun invloed was gering.**

De *Friezen* dachten, dat ze met 't aannemen van de God der Franken, ook hun zelfstandigheid zouden verliezen.

2. Angelsaksische zendelingen

1. *Bonifatius* (de Apostel der Duitsers).

754. Hij werd in 754 bij Dokkum door een troep heidense Friezen vermoord.
Hij was een *Rooms* zendeling (reliquieën).

2. *Willibrord* (de Apostel der Friezen).

695. *Hij wordt de eerste bisschop van Utrecht.* De Friezen hadden de eerste Christenkerk in deze landen, (gesticht door koning *Dagobert* in 631) verwoest.
Ook op *Walcheren* heeft Willibrord gearbeid. (Vernieling van een afgodsbeeld).

3. *Ludger* was een Fries edelman, die o.a. in de Groninger gouwen predikte.

Toch bleven Saksen en Friezen afkerig van het Christendom. Ze zijn er later toe gedwongen door *Karel de Grote.*

Tweede Tijdperk:
Opkomst der Roomse Kerk 700—1517

LES 6. KAREL DE GROTE (768—814).

1. *Zijn rijk* omvatte een groot deel van Europa (zie de kaart).
2. *Zijn bestuur* was wijs en rechtvaardig.
   Gouwgraven bestuurden de gouwen. Koningsboden en zendgraven.
3. *Karels hof* was eenvoudig.
   Geleerde mannen, o.a. Eginhard.
   Soms woonde de keizer te Nijmegen (Valkhof).
4. *Karels invloed.* Hij stichtte kerken, scholen en kloosters.
   De kloosterlingen deden veel goeds, gaven b.v. ook onderwijs.
   Karel verbeterde ook de landbouw, bevorderde eigen industrie en de buitenlandse handel, o.a. met Frankrijk, Rijngebied, Engeland. Een bekende handelsstad was Dorestad.

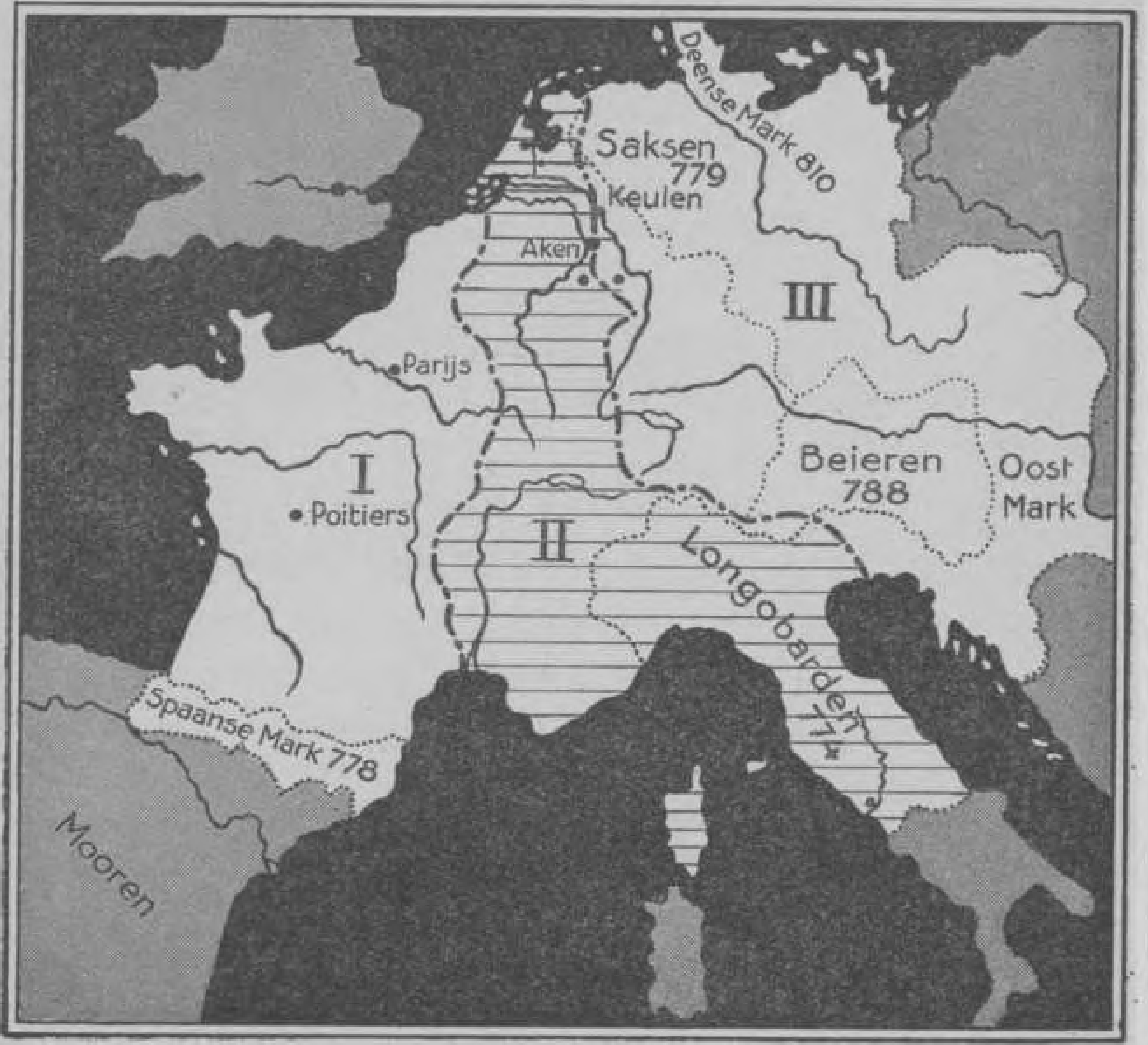

Verdeling van 't rijk van Karel de Grote

1. West-Frankenland (= Frankrijk)
2. Midden-Frankenland
3. Oost-Frankenland (= Duitsland)

5. *Karels oorlogen :*
   a. tegen Friezen en Saksen, om ze te dwingen het Christendom aan te nemen.
   b. Tegen de Moren.

In 800 tot keizer gekroond door paus Leo III.
In 814 gestorven en begraven in Aken.
Zijn zoon, *Lodewijk de Vrome,* was slap van aard.
Het grote rijk viel later in drie stukken uitéén (zie de kaart).

843. Verdelingsverdrag van Verdun.
Ons land komt nu bij Duitsland.

LES 7. 't ONTSTAAN VAN KLEINERE STATEN EN DE INVALLEN DER NOORMANNEN.

1. De *keizer van Duitsland* (leenheer) gaf soms een aanzienlijk man een *stuk land* in leen. Die man werd nu de *leenman* Hij was afhankelijk van de *leenheer,* moest hem ook helpen in de strijd met soldaten en geld.

Later stoorden machtige leenmannen zich niet meer aan de leenheer.
Door huwelijk of verovering werden sommige lenen heel groot.
} **'t werden zelfstandige staten.**

Over een *zwaardleen* mocht alleen een man regeren.
Over een *spilleleen* mocht ook een vrouw regeren.
Zo ontstonden uit lenen :
de graafschappen : *Holland, Henegouwen, Vlaanderen* e.a.
de hertogdommen : *Brabant* en *Gelderland.*
't bisdom : *Utrecht.*
De graven en hertogen, en ook de bisschop, hadden voortdurend strijd met elkaar.

2. *Denen en Noormannen.*
   1. Hun *afkomst :* uit Denemarken en Noorwegen.
   2. Hun *godsdienst :* heidenen (Wodan = Odin).
   3. Hun *plundertochten :* door half Europa.
3. Ons land werd vaak geplunderd omdat :
   a. het rijk was ;
   b. hier veel bloeiende steden waren ;
   c. Karels opvolgers *slap* waren.

   Soms kregen de Noren stukken land in leen !
4. Hun *aanvoerders :* Vikingen of zeekoningen, o.a. Godfried en Rollo.
5. Hun *zangers :* barden.
6. Hun *zeevaartkunde* was groot.
7. *Hun einde als zeerovers :* Door de prediking van *Ansgar,* werden ze Christenen.
8. *Hun invloed :* veel van 't goede werk van Karel de Grote werd vernietigd.
   Geplunderde steden : o. a. *Dorestad, Witlam, Deventer Aken* en *Nijmegen.*

De landzaten (= bewoners van 't land) baden nà het *Onze Vader : „En van de Noormannen, verlos ons, o Here !"*

LES 8. DE KRUISTOCHTEN.

Er zijn *zeven* grote kruistochten gemaakt, de eerste in 1096, de laatste in 1270.

1. Oorzaken:

De *Turken* (fanatieke Mohammedanen) kwelden de bedevaartgangers en pelgrims. Paus Urbanus II en Peter de heremiet (of : Peter van Amiens) predikten de kruistocht onder de leuze : *„God wil het."*

2. Wie er meededen:

Vorsten, edelen, priesters, poorters en dorpers.
Ook *slaven* mochten meedoen.

1096. Eerste grote kruistocht.
Een der voornaamste aanvoerders was: Godfried van Bouillon. Jeruzalem werd ingenomen.

3. Uit ons land namen aan een kruistocht deel:

Floris III, graaf van Holland. — 3e Kruistocht.
Willem I, graaf van Holland. — Verovering van *Damiate* (1219).

4. Gevolgen van de kruistochten:

1. Uitbreiding van de handel.
2. Versterking van de macht der Roomse kerk.
3. Verlies van duizenden mensenlevens.

De uitkomst bewees: *„God wil het niet!"*
Toch liet God, uit 's mensen dwaasheid, nog veel goeds voortkomen.

LES 9. DE KERK. — DE STEDEN.

1. De kerk was de *Roomse kerk,* waarin veel dwalingen werden geleerd : 1. Heerschappij van paus en priesters.
2. Heiligenverering, reliquieën.

De *kloosters* waren middelpunten van Christelijk leven en beschaving.

De kloosterlingen:

1. schreven boeken en gaven onderwijs;
2. zochten geneeskrachtige kruiden en bezochten zieken;
3. verbeterden akkerbouw, legden dijken aan en bouwden kerken.

De Bijbel was niet in 't bezit der grote massa, omdat:

1. hij te duur was (moest geschreven worden);
2. Slechts weinig mensen lezen konden;
3. de Boekdrukkunst nog niet was uitgevonden.

Zo stond dus niet Gods *Woord* in 't middelpunt, maar . . . het *klooster* en de Roomse kerk.

Vele kloosters zijn door de *Noormannen* geplunderd.

2. Langzamerhand kwamen hier meer *flinke steden.* De *bewoners* heetten *poorters. Dorpers* woonden op 't platteland. Er waren toen ook kastelen, waarop *edelen* en *ridders* woonden.

Vele graven gaven de steden voorrechten of privilegiën o.a.:

1. het recht om een muur om de stad te bouwen;
2. het recht om een jaarmarkt te houden;
3. het recht van visserij, van tollen, enz.;
4. het recht om een eigen bestuur te kiezen (schout en schepenen).

Belangrijke steden: Dorestad, Nijmegen, Deventer, Aken, Tiel, Utrecht, Maastricht, Zwolle, Dordrecht, Middelburg.

LES 10. ENKELE BEKENDE GRAVEN ENZ.

1015. 1. Dirk III, die zijn gebied belangrijk uitbreidt. De kooplui klagen hem aan bij de keizer — z'n leenheer — en bij de bisschop van Utrecht. Hij verslaat het leger van zijn leenheer.

2. Willem I, nam deel aan een kruistocht.

3. Willem II, zou keizer van Duitsland worden, maar sneuvelde in een strijd tegen de West-Friezen.

4. Floris V, „Der keer'len God", tracht de macht van de edelen te breken, beschermt de *„derde stand"*. Dat waren de poorters en dorpers. Hij verbittert de edelen.

Dan volgt een *complot :* Gerard van Velzen, Herman van Woerden, Gijsbrecht van Amstel.

1296. De graaf wordt gevangen genomen tijdens een jachtpartij in Utrecht. Gevangen gezet op 't Muiderslot. In 1296 vermoord.

LES 11. HOEKSE EN KABELJAUWSE TWISTEN.

1. In de *rijke steden* werd *veel verdiend;* die steden kregen, kochten vele *voorrechten.* De invloed van de burgers steeg. De *edelen* hadden lang *de baas gespeeld.* Dat veranderde steeds meer. Ook door de uitvinding van 't *buskruit.*
2. Toen kwam er een strijd die ongeveer **150** *jaren* heeft geduurd.

Hoekse en Kabeljauwse twisten.

Ontstaan ervan :

In 1345 stelde de Duitse keizer — onze leenheer — *Margaretha* aan tot gravin van Holland. *Z'n eigen vrouw !* Maar Holland was een *zwaardleen* (alleen een *man* mocht regeren).

Nu steunden de *edelen* en enkele steden :	De burgers steunden met sommige edelen :
Margaretha	*Willem V* (Margaretha's zoon)
en	en
noemden zich : *Hoeksen.*	werden genoemd : *Kabeljauwen*

Dus strijd tussen *Moeder* en *Zoon.*

Willem V (de zoon) won de strijd, maar werd krankzinnig !

3. Ook onder *Jacoba van Beieren* (het ongelukkige „Japikje") laaiden deze twisten weer fel op. Deze ongelukkige gravin, die niets dan *strijd* en *tegenspoed* heeft gekend, was het hoofd der *Hoeksen.* In 1417 was ze gravin geworden. In **1428** moest ze haar landen afstaan.

1428. Ze sloot met haar tegenstander, *Philips van Bourgondië,* het *verdrag* (de zoen) *van Delft.*

Verdrag van Delft :

1. Jacoba doet afstand van haar graafschap aan Philips van Bourgondië.
2. Ze mag de titel van gravin behouden.
3. Jacoba mag niet huwen zonder hogere toestemming (o.a. van Philips van Bourgondië).

1433. *Jacoba* verbrak het verdrag, ze huwde n.l. met *Frank van Borselen.* Nu moest ze afstand doen van alles, om haar man te behouden. In **1436** stierf ze.

Op haar is van toepassing : *„IJdelheid der ijdelheden, het is alles ijdelheid".*

LES 12. BOURGONDISCHE VORSTEN. I.

Philips van Bourgondië (Philips de Goede), 1428—1467.

1. Zijn rijk omvatte
- **1. Bourgondië (hertogdom) in Frankrijk.**
- **2. Vele delen van het tegenwoordige België**
- **3. Holland en Zeeland.**

2. Zijn streven : *Eenheid* te brengen in zijn landen, vooral in 't Bestuur er van, b.v. in de rechtspraak, in wetten, in regering enz. Dit streven is niet gelukt.

3. Bloei tijdens zijn bewind.

a. Handel. Steden : Brugge, Antwerpen, Amsterdam, Dordrecht, Stavoren en Middelburg.

b. Industrie, o.a. Lakenindustrie.

c. Visserij. Deze kwam tot grote bloei, na de uitvinding van het haringkaken door Willem Beukelszoon te Biervliet.

d. Vooruitgang van Kunsten en Wetenschappen : Boekdrukkunst 1450.
Beroemde bouwwerken : Stadhuizen te Gouda en Hoorn.
Schilderkunst : Gebroeders Van Eyck.

e. Bloei der Gilden. Dit waren verenigingen van ambachtslieden die hun vak wilden veredelen. Bakkersgild e.a. Wie *„meester"* wilde worden, moest een *proefstuk* maken.

Tijdens Philips van Bourgondië was er grote welvaart, maar ook: *weelde overdaad, verkwisting.*

Feesten : tournooien of steekspelen voor de *adel* en *kermissen* voor de *mindere man.*

Enkele uitdrukkingen ontleend aan ridderschap en adel :

1. iemand in 't zadel zetten ;
2. in 't krijt treden ;

3. iemand de handschoen toewerpen :
4. iets in zijn schild voeren ;
5. met open vizier strijden ;
6. een lans voor iemand breken.

In **1467** stierf Philips van Bourgondië en liet een gevulde schatkist na aan zijn zoon *Karel de Stoute*.

LES 13. BOURGONDISCHE VORSTEN. II.

1. Karel de Stoute, 1467—1477.

Deze wil een koninkrijk stichten („*Géén hertogshoed, maar een koningskroon*").

1. *Zijn aard :* Stoutmoedig en heerszuchtig.
2. *Zijn vijand :* De Franse koning Lodewijk XI.
1473. Deze zette hem de voet dwars. Hij stookte de Duitse keizer tegen hem op. Mislukte kroning te Trier.
3. *Zijn krijgstochten :* Hij verovert Lotharingen en komt in oorlog met de *Zwitsers*. Slagen bij *Granson*
1477. en *Murten*. Hij sneuvelde in **1477** bij Nancy tegen de Fransen.

Karel de Stoute liet een sterk, staand leger na, maar . . . . een lege schatkist. Hij had een dochter die hem opvolgde :

2. Maria (de Rijke), 1477—1482.

De Staten van haar landen dwongen haar vele voorrechten af, samen opgenomen in het „*Groot-Privilegie*".

Ze huwde met Maximiliaan, de zoon van de Duitse keizer, die haar krachtig steunde. In **1482** stierf ze tengevolge van een val van haar paard. Ze werd opgevolgd door haar *zoon:*

3. Philips de Schone, 1482 (1496)—1506.

Hij kwam eerst onder voogdij van z'n vader *Maximiliaan*.

Graafschappen, hertogdommen, bisdommen

Dit was de eerste *„heer"* uit het **Oostenrijkse huis.**

In 1482 vlamden de Hoekse en Kabeljauwse twisten voor 't laatst nog eens op.

Vereniging met Spanje — **In 1496 huwt Philips de Schone met de Spaanse erfprinses. Dit huwelijk heeft geweldige betekenis gehad. De heer der Nederlanden wordt tevens koning van Spanje (denk aan de 80-jarige oorlog).**

In 1506 stierf *Philips de Schone.* Zijn zoon Karel V was toen 6 jaar.

LES 14. HERHALING EN SAMENVATTING.

1. Tabel.

Nederlanden.

Philips van Bourgondië 1433—1467
Karel de Stoute 1467—1477
Maria 1477—1482
Maximiliaan van Oostenrijk
Philips de Schone 1482—1506

Spanje.

Ferdinand van Arragon }
Isabella van Castilië } samen Spanje
Johanna van Arragon en Castilië

Karel V 1515—1555
Philips II 1555—1581

2. Bekijk deze tabel eens nauwkeurig.
Er komen *drie* namen Philips in voor, n.l. *Philips van Bourgondië, Philips de Schone* en *Philips II.*

3. Na de dood van *Philips de Schone* in 1506 kwam zijn zesjarige zoon *Karel* aan de regering. Deze was geboren te Gent. Hij kwam onder voogdij van Maximiliaan, dus van zijn grootvader. In **1515** werd Karel V *heer* der Nederlanden, in 1516 *koning* van Spanje, in 1519 *keizer* van Duitsland.

Derde Tijdperk:
De Reformatie 1517—1713

LES 15. DE KERKHERVORMING. I.

1. *Langzamerhand* waren er in de Roomse kerk veel *dwalingen* gekomen :

a. *Gods Woord* kenden de mensen niet, en de priesters, de monniken vertelden heel weinig van 't *heilig Evangelie,* véél van martelaren en heiligen.

b. In de plaats van 't Avondmaal kwam de *mis* (= „de telkens herhaalde, onbloedige offerande van Christus")

c. De mens moet zelf meewerken aan zijn zaligheid : 't doen van *goede werken.*

d. *Beelden* in de kerk, men vereerde *Maria,* de *Apostelen* en *heiligen.*

e. biecht, aflaat = ('t vergeven van de zonde door een priester), vagevuur.

2. Voorlopers der Hervorming.

a. In ons land :

1. *Geert Groote,* bekend prediker † 1384 (Broederschap des Gemenen Levens).
2. *Thomas à Kempis* † 1471 (schrijver van „Navolging Christi").
3. Wessel Gansfort † 1489.
4. Ruysbroec.

b. Buiten ons land :

1. *Frankrijk :* Petrus Waldus † 1197, Waldenzen.
2. *Engeland :* John Wyclif † 1384.
3. *Bohemen :* Johannes Huss † 1415, verbrand.
4. *Italië : Savonarola,* verbrand in 1498.

LES 16. DE KERKHERVORMING. II.

1517. Op 31 October 1517 sloeg *Maarten Luther* 95 stellingen aan de deur van de slotkapel te *Wittenberg*.
Met deze daad rekende men de Kerkhervorming begonnen

Bekendste Hervormers :	1. Luther.	3. Zwingli.
	2. Calvijn.	4. Melanchton.

1. Dr. Maarten Luther.

Geboren en overleden te *Eisleben* (Saksen). Luther studeert eerst in de rechten, wordt daarna monnik in 't Augustijnerklooster. Na enige jaren werd hij priester en tenslotte professor te Wittenberg.
Aflaathandelaar : Johan Tetzel.

1517. Na bang zielelijden slaat hij de 95 stellingen aan. Pauselijke *banbul* verbrand.

1521. Rijksdag te Worms : „Hier sta ik . . . .”
Bijbelvertaling op de *Wartburg*. Dichter van : „Een vaste burcht . . . .”.

2. Johannes Calvijn, 1509—1564.

Deze hervormer is geboren te Noyon (Fr.). Hij studeert theologie, daarna rechten. Ziet de vervolging en 't blijmoedig vertrouwen der *martelaren*. Bekeerd tot God. Predikt in Frankrijk. Moet weldra vluchten. Schrijft in Bazel zijn beroemd werk: *„Institutie of onderwijzing in de Christelijke Godsdienst"*. Komt in *Genève*, werkt samen met *Farel*. Wordt verbannen uit de stad en weer teruggehaald. Calvijn sterft na *zeer arbeidzaam* leven. Hij is stichter der beroemde Hogeschool te Genève. Vele Nederlanders, o.a. Lodewijk van Nassau, studeerden daar!

Zijn invloed was geweldig in ons land. De Reformatie was hier *„Calvinistisch"*.

3. Ulrich Zwingli, de Hervormer van Zwitserland, predikt o.a. te Zurich, sterft in de strijd als veldprediker.

4. Melanchton, de geleerde vriend van Luther.

LES 17. DE KERKHERVORMING IN ONS LAND.

1. De Kerkhervorming, in Duitsland begonnen, breidde zich snel uit, ook in ons land. Eerst in de grote koopstad *Antwerpen*, later over *Noord* en *Zuid*.

Eerst kwam in ons land de *Lutherye*, ook wel genoemd: *„Nije lere"*.

Later werd ons land *Calvinistisch*, d. w. z. de protestanten leefden naar het meest zuivere Reformatorische beginsel van *Calvijn*.

Die *Calvinisten* vormden later de *kern* van 't verzet tegen Spanje. Hun getal was betrekkelijk klein, maar .... hun geloofskracht, hun *energie* was *enorm*.

1529. De Lutheranen, later ook de Calvinisten, krijgen de naam *Protestanten*.

2. Vervolging:

Karel V vervolgde de *„ketters"*, omdat hij bang was, dat de

eenheid in zijn rijk er door zou worden verbroken. Hij eiste : één *volk*, één *kerk*.

1521. Eerste Plakkaat tegen de Hervorming.

Eerste martelaren in ons land :

1. Dirk Kuiper te Utrecht.
2. Hendrik Voes en Johannes Esch te Antwerpen.
3. Jan de Bakker, pastoor van Woerden, 1525.
4. Anneke Jansd. te Rotterdam.
5. Wendelmoet Claesdochter te Monnikendam.

„Het bloed der Martelaren was het zaad der kerk".

In **1555** deed Karel V te Brussel afstand van de regering, ten behoeve van zijn zoon : *Philips II*. Hij steunde toen op de arm van een zeer voornaam edelman : *Willem van Oranje*.

LES 18. PRINS WILLEM VAN ORANJE.

1533. Prins Willem van Oranje geboren op 't kasteel *Dillenburg* (graafschap *Nassau*).

1. Zijn ouders (Lutheranen):

Willem, graaf van Nassau (Willem de Rijke).
Juliana van Stolberg.
„Stel nooit het tijdelijke zoet, boven het eeuwig goed !"

2. Zijn broers:

1. Jan (Unie van Utrecht).
2. Lodewijk (gestreden te Heiligerlee en Jemmingen, gevallen bij *Mook* 1574).
3. Hendrik (gesneuveld bij Mook 1574).
4. Adolf (gesneuveld bij Heiligerlee 1568).

3. Zijn godsdienst:

Luthers opgevoed. Erft op 11-jarige leeftijd het *prinsdom Oranje* van zijn neef René van Châlons. Wordt *daarom*

opgevoed aan 't keizerlijk hof te Brussel. Weer Rooms. 1573. De prins wordt Calvinist. Hij is *de Vader der gewetensvrijheid.*

4. Zijn vrouwen en kinderen:

a. Anna van Buren,	zoon : Philips Willem.
b. Anna van Saksen,	zoon : Maurits.
c. Charlotte van Bourbon,	zes dochters.
d. Louise de Coligny,	zoon : Frederik Hendrik.

5. Zijn levensideaal:

De Nederlanden bevrijden van het Spaans en Rooms geweld. Voor dit doel heeft hij letterlijk *alles* geofferd ! Zijn laatste bede : *voor zijn volk.*

LES 19. VOORSPEL VAN DE 80-JARIGE OORLOG.

Philips II, 1555—1581.

1. *Zijn aard :* Echte Spanjaard. IJverig, ernstig, deftig, maar ook : wreed, achterdochtig, onverdraagzaam.
2. *Zijn levensdoel :* Uitroeiïng der ketters. *Dit is in de Nederlanden mislukt.*
3. *Zijn vertrek naar Spanje* 1559. Einde van een oorlog met Frankrijk. Bij z'n vertrek stelde hij aan als Landvoogdes : *Margaretha,* z'n halfzuster.
   Margaretha werd bijgestaan door :
   1. *drie raden,* leden o.a. : Granvelle, Oranje, Egmond, Barlaimont, Hoorne.
   2. *Stadhouders,* o.a. : Willem van Oranje over Holland, Zeeland en Utrecht.

Na Philips vertrek onrust en stijgende ontevredenheid : *Voorspel van de 80-jarige oorlog.*

1. Privilegiën worden geschonden.
2. Geloofsvervolging (plakkaten).

3. Spaanse soldaten bleven in ons land.
4. De nieuwe kerkelijke indeling van ons land (3 aartsbisdommen, 13 bisdommen).

1566
1. Verbond der Edelen („compromis") en aanbieding Smeekschrift: Brederode, Lodewijk van Nassau, Geuzen, Moderatie (= matiging) beloofd. 't Woord: Moorderatie.
2. Hagepreken (= verboden preken in 't vrije veld) Jan Arendsz en Peter Gabriëls.
3. Beeldenstorm. In Antwerpen begonnen ± 300 kerken verwoest.
↓

Gevolgen :
1. Strenger optreden van Margaretha.
2. Verbond der Edelen ontbonden.
3. Philips verklaart alle Nederlanders des doods schuldig.
4. Hij zendt : *Alva* met 10.000 soldaten. 1568.

LES 20. DE LANDVOOGDIJ VAN ALVA. I. 1567—1573.

1. Alva's daden:

1. Oprichting van : *Raad van Beroerte* (Bloedraad). Hiervoor moesten allen verschijnen die „gegeusd" hadden of aanhangers waren van de „nije lere".
   Vonnis : doodstraf en alle goederen verbeurd verklaard (een stroom bloed — een stroom goud !).
   Oranje werd gedagvaard, maar verscheen niet. Toen werd Philips Willem — z'n oudste zoon — uit Leuven opgelicht en naar Spanje gevoerd. (Schending der privilegiën).
2. Gevangenneming van *Egmond* en *Hoorne,* gedood op 't schavot in 1568.
   Opmerking : De Spaanse Inquisitie was een geheime, geestelijke rechtbank, die ketters opspoorde.

2. Oranje's daden:

1. Hij was naar Duitsland (de Dillenburg) gevlucht, naar z'n broer, maar,
2. Hij bleef in briefwisseling met ons land (Herman de Ruiter).
3. Hij verkocht z'n kostbaarheden, stelde twee legers samen, waarmee hij

Twee invallen deed in ons land.

1568 { **A**
Inval in Groningen (Lodewijk en Adolf).
Heiligerlee — Adolf †
Jemmingen.

1568 { **B. Inval in 't Zuiden.**
Oranje trekt over de Maas, Alva ontwijkt de slag.
't Leger van de prins afgedankt door geldgebrek.

Beide tochten mislukten. En .... ons volk was *niet* in opstand gekomen.
Met de slag bij Heiligerlee is de 80-jarige oorlog begonnen. In **1570** verraste *Herman de Ruiter* Loevestein en vond er de dood.

3. 1570. Nieuwe belastingen:

Alva wil *nieuwe belastingen* invoeren :

1. de 100ste penning = 1 % één keer van 't vermogen ;
2. de 20ste penning = 5 % bij inkoop van *onroerende goederen,* huizen, landerijen, enz. ;
3. de 10de penning = 10 % bij verkoop van roerende goederen, koopwaren, levensmiddelen.

Gevolg : Geweldig protest, Alva geeft voor *f* 2.000.000 twee jaar uitstel van de 10e en 20e penning.

4. Watergeuzen, 1572.

Alva wil met geweld de belastingen doorvoeren, maar .... *de Watergeuzen nemen Den Briel.*

De Watergeuzen waren piraten (zeeschuimers). Ze roofden Spaanse (en andere) schepen en verkochten alles in Engeland, waar Koningin Elisabeth (Protestant) regeerde.

Aanvoerders : Lumey, Ruichaver, Roobol, de Rijk, Treslong. Veerman van Den Briel : Jan Coppelstock.

Bossu tracht vergeefs Den Briel te heroveren. Vele steden verklaren zich voor de Prins, o.a. *Zutphen, Naarden, Alkmaar, Enkhuizen, Vlissingen, Gouda, Leiden, Dordrecht.*

Nu was de volksopstand losgebroken.

LES 21. DE LANDVOOGDIJ VAN ALVA. II. ALVA'S WRAAKTOCHT.

1. Alva begreep, dat hij de opgestane steden moest heroveren. Deze taak droeg hij op aan zijn zoon : *Don Frederik.*

1572. Mechelen — Zutphen — Naarden — worden door de Spanjaarden uitgemoord.

1573. Haarlem wordt 7 maanden belegerd en eindelijk ingenomen. *Ripperda, Kenau Simonsdr Hasselaer.* „Het kerkhof der Spanjaarden !"

Toen was de toestand van ons land zeer donker. *Noord-* en *Zuid-Holland* waren gescheiden.

Maar, drie dingen zijn ons nog gelaten : *Oranje, God* en *onze moed.*

In dat jaar gaat de Prins over tot 't Calvinisme.

1573. Ook drie gelukkige gebeurtenissen:

1. **Alkmaar houdt stand (van Alkmaar ....)**
2. **De Spaanse vloot op de Zuiderzee verslagen.**
3. **Vertrek van Alva.**

2. Goed onthouden:

1. In deze donkere tijden klemde ons volk zich steeds vaster aan zijn God. De Bijbel was het levensboek der arme vervolgden.
2. De prins had gezegd : *„'k Heb een vast verbond gemaakt met de Potentaat aller Potentaten”*, d. w. z. met de Heer der Heren

   Later zeiden de Spanjaarden vaak : *„Hoedt u voor de biddagen der Geuzen”.*
3. Alva had 18000 mensen laten doden. 't Land was verarmd, vele steden en dorpen verwoest, de inwoners verdreven of gedood.

   En toch : *In de verdrukking groeide het vertrouwen op God en op Zijn Woord.*

LES 22. BEWOGEN JAREN. I. 1573—1580.

1. Don Louis de Requesens, 1573—1576.

Deze landvoogd was zachter van aard dan Alva en beloofde vergiffenis als . . . . de Nederlanders weer terug wilden keren tot de Roomse kerk. *Geen godsdienstvrijheid !*

In deze tijd begon onze vloot sterker te worden en dus .... voor de Spanjaarden steeds gevaarlijker.

1574. Een Spaanse vloot in de Zeeuwse wateren door *Boisot* verslagen ! *Middelburg* voor de Prins.

1574. 1e Beleg van Leiden.

Lodewijk en Hendrik van Nassau sneuvelden op de Mookerheide. Hun leger totaal verslagen.

2e Beleg van Leiden : P. Adrz. v. d. Werff, J. v. d. Does, Boisot.

3 October 1574 Leiden ontzet.

1576. De Spaanse generaal *Mondragon* verovert *Zierikzee.* Nu waren *Holland* en *Zeeland* gescheiden. De toestand werd zeer donker, maar : in datzelfde jaar sterft *Requesens* plotseling.

2. Gevolgen van Requesens dood:

1. Heftige muiterij der Spaanse soldaten. *Antwerpen* geplunderd (= Spaanse furie). *furie* betekent : *oproer.*
2. De Spanjaarden laten vele, met moeite veroverde steden, in de steek.
3. De Prins maakt van 't afschuwelijk optreden der Spanjaarden gebruik om : Noord- en Zuid-Nederland te verenigen in de : *Pacificatie* (= *bevrediging*) *van Gent.*

3. Bepalingen der Pacificatie:

1. De 17 gewesten zullen samen de Spaanse soldaten verdrijven.
2. De godsdienstzaken zullen nader worden geregeld. *Géén vervolgingen meer !*
3. Philips wordt als heer erkend.

4. Don Juan van Oostenrijk, 1576—1578.

Deze landvoogd heeft niet veel uitgericht, omdat hij onbetrouwbaar was en geen invloed had.

5. Parma landvoogd van 1578—1592.

1. Zijn karakter : sluw en doortastend. Als veldheer was hij zeer bekwaam.
2. Zijn werk : Hij bracht 10 Zuidelijke gewesten weer onder 't Spaanse gezag (*Unie van Atrecht* '79). Later kwamen hier bij : Groningen, Drente, een deel van Overijsel en Friesland (1580, verraad van Rennenberg).

LES 23. BEWOGEN JAREN. II. 1580—1584.

1. Prins Willem had gehoopt *Noord-* en *Zuid-Nederland* verenigd te houden, ondanks 't verschil in godsdienst.

Parma bracht 't Zuiden terug onder de macht van Spanje. Toen :

2. Unie van Utrecht, 1579.

Deze Unie verbond de Noordelijke gewesten :

1. de bewerker : Jan van Nassau, broer van Prins Willem.
2. bepalingen : De gewesten („zeven") verbinden zich voor „eeuwig".
3. over oorlog of vrede wordt met eenparigheid van stemmen beslist.

Eeuwenlang is de Unie van Utrecht de ring geweest, die de Zeven Gewesten verbond.

3. De Ban.

In 1580 deed Philips II de Prins in de ban, hij beloofde : *f* 75.000 en brieven van adeldom voor hem, die Oranje zou doden !

Gevolgen : *In 1581 zwoeren de Staten Philips II plechtig af !* De Staten worden nu *souverein,* d. w. z. : ze erkennen geen aardse macht meer boven zich.

Ze kiezen als eigen Landvoogd :

4. Philips van Anjou.

Deze heeft niets uitgericht en vertrok spoedig weer naar Frankrijk.

Na Haarlems val

5. Aanslagen op de Prins:

1582. 1. Aanslag op 't leven van Prins Willem door Jean Jauregui; deze mislukte.

1584. 2. Balthazar Gerards vermoordt de Prins te Delft.

6. Gevolgen van 's Prinsen dood:

1. Algemene verslagenheid.
2. De Staten zoeken een nieuwe souverein, maar slagen niet.
3. In 1585 wordt *Maurits* stadhouder van Holland en Zeeland en Willem Lodewijk, zijn neef, van Friesland.

7. Hulp van Engeland.

In 1585 kwam *Leicester* met een leger ons te hulp. De Staten benoemden hem tot landvoogd. Hij heeft weinig goeds gedaan en bleef tot 1587.

LES 24. PRINS MAURITS 1585—1625.

1. Leicester's vertrek.

In 1587 vertrok Leicester, toen ontstond : *de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden* (wapen : Leeuw met pijlbundel).

Goed onthouden : *Die Republiek heeft bestaan van 1587—1795, dus ruim 2 eeuwen.*

2. Bestuur:

a. Algemene Staten : afgevaardigden van de 7 provinciën, n.l. van *Holland, Zeeland, Utrecht, Groningen, Overijsel, Gelderland* en *Friesland.* Ze kwamen bijeen te 's Gravenhage. Ze heetten ook wel : *Staten-Generaal.*

b. Elk gewest werd bestuurd door eigen afgevaardigden, kortweg „*de Staten*".

c. De steden : vroedschap met burgemeesters.

De twee belangrijkste ambten waren dat van

1. *Stadhouder* Hij werd aangesteld door de Staten van 't Gewest. Dat was toen *Maurits*, hij regeerde over Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijsel, later ook over Groningen en Drente.
   De stadhouders van Holland werden door de Staten-Generaal benoemd tot Kapitein-Generaal en Admiraal der Unie.
2. *Raadpensionaris*. Deze werd benoemd door de Staten van Holland.
   Dat was toen Johan van Oldenbarnevelt.

3. Maurits Stadhouder, 1585—1625.

Hij heeft de Noordelijke gewesten van de Spanjaarden bevrijd.

1. Veroverde steden :
   1590 Breda (turfschip).
   1591—1594 Zutphen, Deventer, Delfzijl, Hulst, Nijmegen, Groningen.
2. Veldslagen :
   1597 bij Turnhout.
   1600 bij Nieuwpoort. Doel was : het veroveren van het zeeroversnest *Duinkerken*. Dit is niet gelukt. Albertus van Oostenrijk leverde Maurits slag bij Nieuwpoort. Maurits overwon.

Opmerking 1 : In 1598 was Philips II overleden. Hij had de Nederlanden geschonken aan zijn dochter *Isabella ;* deze was gehuwd met Albertus van Oostenrijk.

Opmerking 2 *:* Terwijl Maurits oorlog voerde, bestuurde Oldenbarnevelt het land.

1588. Armada.

4. De onoverwinnelijke vloot.

Deze vloot moest :

1. ons land veroveren.

2. Engeland straffen voor de hulp ons verleend (Leicester). De tocht liep op niets uit. *„Gods adem heeft ze verstrooid"*.

5. Vergelijk eens:

in 1588 : Alleen Holland, Zeeland, Utrecht en delen van Gelderland en Friesland vrij van Spanje ;

in 1598 : „De tuin der Nederlanden gesloten" (zie de kaart blz. 45).

LES 25. TER ZEE. I. V.O.C.

1. De zeeweg naar Indië is ontdekt door de Portugezen (daarvoor vervoer over land). In 1492 had Columbus Amerika ontdekt. Dit werd Spaans bezit. De Portugezen waren Afrika omgezeild (Vasco di Gama) en hadden „de Oost" ontdekt. Onze voorouders haalden nu de Indische waren uit *Lissabon* en verkochten die ! Bloei van de *vrachtvaart !* **Maar,** in **1580** werd Portugal door de Spanjaarden veroverd. Nu konden onze schepen daar niet meer terecht.

De zeelui gingen zelf de weg naar Indië zoeken.

2. Voorbereiders.

Ds. Plancius te Amsterdam was een bekend aardrijkskundige.

Jan Huyghen van Linschoten een bekend zeevaarder.

3. De eerste tocht, 1596.

In 1596 bereikten Houtman en Keyser Indië na een reis van **446** dagen. De zeeweg naar Indië was gevonden. Oprichting van verschillende *„Compagnieën van Verre"*.

4. V.O.C. 1602.

In 1602 smolten al die Compagnieën samen tot de **„Verenigde Oost-Indische Compagnie"** (Johan van Oldenbarnevelt).

1. **Bestuur: „de Heren Zeventien".**
2. **Handel: Eerst specerijen uit de Molukken. Later vestiging op Java.**
3. **Eigen bezit: Vele factorijen, een eigen vloot.**

5. Gouverneurs-Generaal.

Eerste : Pieter Both.

Bekendste : Jan Pietersz. Coen. Deze sticht in 1619 Batavia op de puinhopen van Jacatra.

Goed onthouden :

De V.O.C. heeft in Indië ook *Zendingswerk* gedaan. Ze is in 1798 opgeheven.

LES 26. TER ZEE. II.

1. De tocht om de Noord, 1596.

De tocht om de Zuid was *gevaarlijk :* Spanjaarden en Portugezen.

Daarom deden *Heemskerck* en *De Rijp* een poging om Indië langs het Noorden te bereiken.

Heemskerck en *Barendsz* bleven steken op Nova-Zembla. „Spitsbergen" ontdekt. Ze overwinterden in *„Het Behouden Huys"*.

2. Groenlandse of Noordse Compagnie.

Deze werd opgericht in 1614.

Doel : *Walvisvangst.* (Spitsbergen—Smerenburg.)

Opmerking :

De *walvisvangst* heette de „kleine visserij".

De *haringvangst* heette de „grote visserij". Dit was onze *goudmijn.*

Ook de *vrachtvaart* en de *handel op Indië* brachten schatten aan. Daardoor kon onze vrijheidsoorlog tegen Spanje worden voortgezet.

3. West-Indische Compagnie.

Deze werd opgericht in 1621, na het Twaalfjarig Bestand.

Ze dreef handel op: Afrika } **Later ging haar**
Veroverde veel land in: Brazilië } **invloed verloren.**

De Nederlanders en het Wereldverkeer

1628. Piet Hein, een admiraal der W.I.C., verovert de Spaanse zilvervloot bij de kust van Cuba.

Goed onthouden :

1. De *Bijbel* en de *Zeevaart* hebben aan 't karakter onzer voorouders een sterke plooi gegeven.
2. De talrijke martelingen, de verdrukking, de strijd in de 80-jarige oorlog, hebben ons volk gehard.

LES 27. HET 12-JARIG BESTAND. I. 1609—1621.

1. Het Bestand.

Nà 1600 onderhandelen Spanje en ons land over de vrede. Ze konden 't niet eens worden. Wel werd er een *wapenstilstand* van 12 jaar gesloten.

Maurits was er tegen, maar Oldenbarnevelt er voor. Verwijdering tussen deze twee.

2. Er was : *rust naar buiten*, maar : *onrust naar binnen* (Godsdiensttwisten).

3. Godsdiensttwisten. Arminius en Gomarus.

Aan de hogeschool in Leiden onderwees prof. *Arminius ;* hij kwam in strijd met Gods Woord !

Hij week af van de *Geloofsbelijdenis*, de belijdenis, waarvoor veel martelaren gedood waren.

Prof. Gomarus handhaafde de *Bijbelse leer* en de zuivere *Belijdenis.*

4. Nu ontstaan twee partijen :

	Gomaristen:	Arminianen:
Partijen.	**Staten der andere Gewesten.** **Willem Lodewijk.** **(later ook Maurits).** **Contra-Remonstranten.**	**Staten van Holland, Zeeland.** **Oldenbarnevelt.** **Remonstranten.**

1. *Arminianen* wilden, dat de Regering (Staten) mee zou praten over 't bestuur der Kerk. Zij zonden een betoog — Remonstrantie — in bij de Staten van Holland, en men noemde ze daarom: *Remonstranten*. Oldenbarnevelt steunde *hen*.
2. *Gomaristen* wilden geen invloed van de Regering in de Kerk en kregen de naam: *Contra-Remonstranten*. Willem Lodewijk was 't met hen eens. Zij vroegen een *Nationale Synode*, de Arminianen een *Provinciale Synode*.

LES 28. HET 12-JARIG BESTAND. II. 1609—1621. VAN WOORDEN TOT DADEN.

1. Daden.

Langzamerhand kwam het van *gedachten* tot *woorden* en eindelijk tot *daden*.

2. In Holland en Utrecht.
- **Gomaristische predikanten worden afgezet en verbannen.**
- **Gomaristische prediking verhinderd („Slijkgeuzen").**

3. Maurits kiest (op aanraden van zijn neef Willem Lodewijk, stadhouder van Friesland) **partij en gaat ter kerk bij de Gomaristen in de Kloosterkerk te 's Gravenhage.**

1617. Scherpe Resolutie.

Dit was een besluit van de Staten van Holland en Oldenbarnevelt.

Er stond in : De steden mogen *waardgelders* in dienst nemen, die alleen aan hun betaalsheren, (dus niet aan de Stadhouder !) behoeven te gehoorzamen.

Waardgelders waren mensen, die voor *geld* de waarde (= wacht) hielden.

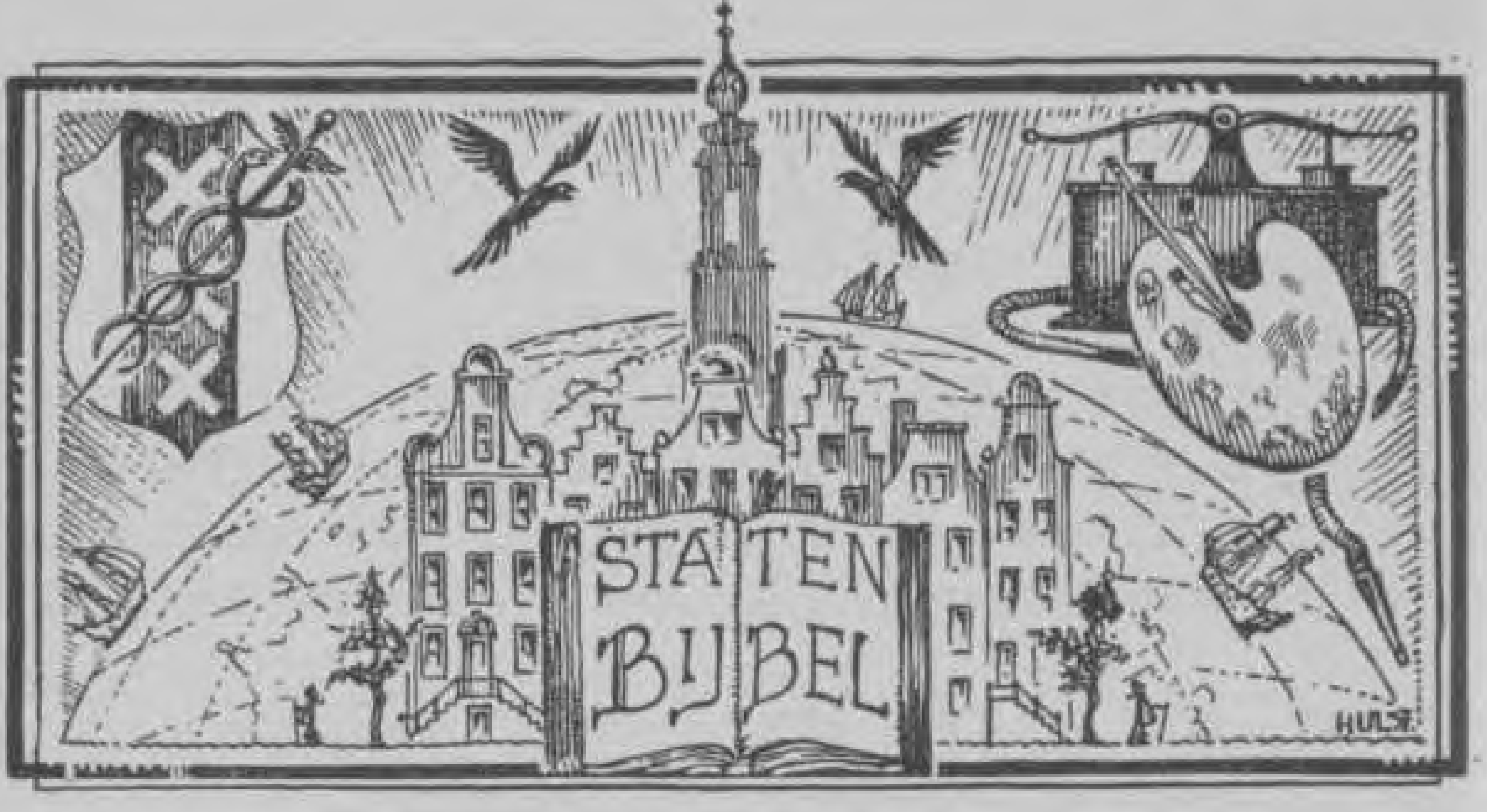

Hieruit had een burgeroorlog kunnen ontstaan!

Maar, Maurits grijpt in en dankt de waardgelders snel en kordaat af!

4. Op last der Staten-Generaal nam de Prins: Oldenbarnevelt, Hugo de Groot, Hoogerbeets en Ledenberg gevangen. **Tevens zal er een Nationale Synode worden gehouden.**

1619. Oldenbarnevelt ter dood veroordeeld. Het vonnis ook voltrokken. Hij wilde geen *„gratie"* vragen.

Opmerking: De Staten van Holland schreven in hun notulen: „Die staat, zie toe dat hij niet valle ....".

Hugo de Groot naar Loevestein (is later ontvlucht!)

5. Synode van Dordrecht. 1618—1619.

Voorzitter: Johannes Bogerman.

Besluiten:
1. De leer de Arminianen veroordeeld.
2. Hun predikanten mogen niet meer preken.
3. Er zal een *Bijbelvertaling* gemaakt worden (klaargekomen in 1637; Statenbijbel).
4. Er wordt gesproken over Zending en onderwijs.

Opmerking : De Statenbijbel is van grote invloed geweest op 't leven en de taal van de Nederlanders.

1625. Dood van Prins Maurits.

Na 't bestand heeft Maurits niet veel meer gedaan. Zijn tegenstander was *Spinola.*

In 1623 hadden Oldenbarnevelt's zonen een aanslag op hem voorbereid.

LES 29. DE GOUDEN EEUW VAN FREDERIK HENDRIK.

1. Frederik Hendrik.

1. Zijn familie : Zoon van Willem van Oranje en Louise de Coligny, dus een broer van prins Maurits.
2. Zijn huwelijk: Amalia van Solms. Hun zoon was Willem II.
3. **Zijn krijgsbedrijven:**

1629. 's Hertogenbosch (Leeghwater).
Inval in ons land, verovering van Wezel.
1632. Tocht langs de Maas: Venlo, Roermond, Maastricht.

} **Men noemde hem „Stedendwinger".**

Hij is gestorven in 1647.

2. Ter zee. 1639.

De 2e Armada door Maarten Harpertsz. Tromp verslagen bij *Duins*.

3. Staatsgezinde partij.

Tijdens het bewind van Frederik Hendrik ontstond in ons land : De Staatsgezinde Partij (dat waren regenten: leden van Staten, vroedschappen enz.).

Ze wilden : *zelf* regeren en waren *tegen* een Stadhouder. Die partij is later zeer machtig geworden (*Johan de Witt*).

4. Gouden Eeuw.

De tijd van Frederik Hendrik was een tijd van bloei op allerlei gebied :

1. *Kunst en Wetenschappen :*
   - *a.* Schilders : Rembrandt, Jan Steen, Vermeer, Paulus Potter, Frans Hals, v. d. Helst e.a.
   - *b.* Dichters : Vondel, Hooft, Cats, Huygens, Revius, Jan Luyken.
   - *c.* Beeldhouwers : Hendrik de Keizer, Jac. v. Campen.
   - *d.* Natuurkundigen : Chr. Huygens, Swammerdam, Leeuwenhoek.
   - *e.* Toonkunstenaars : Jan Pietersz. Sweelinck.

De republiek der Zeven Verenigde Nederlanden

2. *Handel :* In Europa vooral *vrachtvaart,* buiten Europa : de vaart op de *Indiën.*
3. *Visserij :* Grote visserij (= haringvangst) en Kleine visserij (= walvisvangst).
4. *Inpolderingen in Noord-Holland :* Beemster, Purmer, Schermer, Wormer (*Leeghwater !*).

5. Vrede te Munster. 1648.

Voorwaarden : 1. Ons land onafhankelijk.
2. Nederland behoudt Indië en de z.g. Generaliteitslanden.
3. De Schelde blijft gesloten.
4. De Zuidelijke Nederlanden blijven aan Spanje.
(Na 1715 kwamen ze aan Oostenrijk.)

LES 30. STADHOUDER WILLEM II.

1. Toestand van ons land in 1568 en 1648.

1568.	1648.
1. Ons land afhankelijk van Spanje.	1. Ons land *on*afhankelijk.
2. Geloofsvervolging.	2. Geloofsvrijheid.
3. Verborgen prediking der Protestanten.	3. De Protestantse kerk — Staatskerk.
4. Ons land verdeeld in vele kleine Staatjes.	4. Eenheid der Staatjes door : de Unie van Utrecht.
5. Geen bezit in Indië.	5. Groot bezit in Indië en veel handel op Indië.
6. De Bijbel een verboden boek.	6. De *Statenvertaling* het meest gelezen boek.
7. Geen eigen leger.	7. Eigen leger en *vloot*
8. De heer der Nederlanden — Philips II — souverein.	8. De Staten *Souverein.*

2. Willem II. 1647—1650.

1. Direct na de vrede van Munster kwam er verschil van mening tussen :

De Staten van Holland en *De Staten-Generaal.*

Deze twist liep over 't afdanken (= naar huis zenden) van krijgsvolk. *Holland* wilde bijna *alle* soldaten afdanken. De *Staten-Generaal* en de *Stadhouder* waren daar tegen. Maar .... *Holland deed het toch.*

2. *Gevolgen :*
   1. Jacob de Witt en 5 andere leden der Staten van Holland op Loevestein gevangen gezet.
   2. Amsterdam zal bij verrassing worden veroverd (mislukt).
   3. De Staatsgezinde partij krijgt meer invloed en in 1650, bij de plotselinge dood van Willem II, besluiten Holland en Zeeland géén Stadhouder aan te stellen.

Dus :

1650—1672. Eerste Stadhouderloze tijdperk.

Opmerking : In Friesland, Drente en Groningen was *wel* een Stadhouder, n.l. *Willem Frederik.*

LES 31. EERSTE STADHOUDERLOZE TIJDPERK. 1650—1672.

1. In die tijd bestuurde *Johan de Witt,* zoon van Jakob de Witt, ons land als *Raadpensionaris.*

2. Grote Vergadering. 1651.

Deze vergadering werd te 's Gravenhage gehouden.

Er werd gesproken over:

1. **Unie (= Unie v. Utrecht). Deze bleef gehandhaafd.**
2. **Religie (Godsdienst). De kerk der Reformatie werd Staatskerk.**
3. **Militie (= leger en vloot). Elk gewest kon hierover zelf beschikken.**

Gevolg : Holland werd oppermachtig in de Republiek.

Onze *handel*, die voor een groot gedeelte vrachtvaart was, kreeg in **1651** een zware slag.

3. Acte van Navigatie. 1651.	**Toen vaardigden de Engelsen een Scheepvaartwet — Acte van Navigatie — uit.** **Hierin stond: Schepen uit Europese landen, mochten in Engeland alleen waren uit eigen land invoeren.** **Voor de Engelsen was dit een prachtwet: Ze moesten nu zelf de waren uit vreemde landen halen.**

4. Gevaren van Engelse kant (Zeeoorlogen, zie de kaart !).

1e *Engelse oorlog* 1652—1654 (verloren !). Admiraals: *M. H. Tromp* en *De Ruyter*. Oorzaak : jaloersheid der Engelsen op onze handel.

Noordse oorlog 1655—1660 (gewonnen !). In deze oorlog steunden we de *Denen* tegen de *Zweden*, die onze handel bemoeilijkten. Admiraal : *De Ruyter*.

2e *Engelse oorlog* 1665—1667 (gewonnen !). Admiraals : *De Ruyter* en *Cornelis Tromp*.

1666 : 4-daagse zeeslag. Tocht naar Chattam.

5. Acte van Seclusie = Uitsluiting.

In 1654 besloten de Staten van Holland, dat de Oranje's geen stadhouder zouden worden.

In 1667 werd het stadhouderschap voor „eeuwig" afgeschaft. (*Eeuwig Edict*). Edict = wet.

Opmerking : De overleden Stadhouder had wel een zoon nagelaten : de latere Stadhouder *Willem III*.

6. Gevaren van Franse kant. Lodewijk XIV.

In Frankrijk regeerde Lodewijk XIV, die zeer heerszuchtig was. Hij viel in 1667 de Zuidelijke Nederlanden binnen met een leger. De Witt zocht hulp in een *Verbond*.

Engelse oorlogen

7. Drievoudig Verbond („Triple Alliantie"). 1. Engeland — 2. Zweden — 3. Nederland. } **Dit verbond was tegen Frankrijk.**

Gevolg : De Franse koning ontruimt de Zuidelijke Nederlanden, maar :

Hij wil zich wreken op „het volk van kramers, boeren en schippers."

LES 32. DE REPUBLIEK EN 'T PROTESTANTISME IN NOOD.

1. 1672. Oorlog met Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen. (Engeland en Zweden waren omgekocht door Lodewijk XIV). Rampjaar.

2. Toestand van ons Land.

- **Bestuur:** **Johan de Witt, was zeer machtig. De Staatsgezinden hadden de meerderheid. Toch was er vooral onder de „kleine luyden" ook een „Oranje partij".**
- **Leger:** **Geheel verwaarloosd, evenals de vestingen.**
- **Vloot:** **Schitterend door De Witt georganiseerd, flinke aanvoerders, uitstekende matrozen.**

Toen 't *mis* ging, weet de bevolking alles aan De Witt. Hij werd met zijn broer Cornelis, in 1672 vermoord (Tichelaar—Verhoeff).

3. Oranje.

De Prins van Oranje, Willem III, werd tot *Stadhouder* benoemd. De beweging voor Oranje was begonnen in *Veere.* Tevens werd hij *Kapitein-Generaal der Unie* = Opperbevelhebber.

4. Het verloop van de oorlog van 1672.

A. *Met Engeland.* De Engelsen probeerden te landen op onze kust. Dit mislukte. Later wilden ze dit samen met de Fransen doen (weer mislukt). *De Ruyter* en *Tromp* behaalden enkele overwinningen :
1672 Solebay — 1673 bij Schoonevelt en Kijkduin (zie de kaart !).
Vrede te Westminster. In 1674 sloten wij vrede met Engeland te *Westminster* (een deel van Londen).

B. *Met Munster en Keulen.* De legers trekken 't Oosten binnen en veroveren Coevorden. Voor Groningen stoten ze 't hoofd. (Karel van Rabenhaupt). Meindert van der Tienen herovert Coevorden. Vrede in **1674.**

C. *Met Frankrijk.* Met een groot leger, ± 100.000 man, trekken de Fransen over de Rijn bij Tolhuis (Lobith). Ze dringen door tot Naarden en worden tegengehouden door de Hollandse Waterlinie. Door de verovering van *Bonn* (waar de Fransen hun magazijnen hadden) noodzaakt Willem III de vijanden het land te verlaten. De oorlog werd voortgezet in de Zuidelijke Nederlanden en ter zee.

1676. *Dood van De Ruyter.* Michiel Adriaanszoon de Ruyter, onze grootste zeeheld, sneuvelde in 1676 bij Syracuse (Sicilië).

1678. *Vrede met Frankrijk* te Nijmegen. Wij hadden in deze oorlog niets verloren, maar :

Willem III kon toch verder *niet* zijn dagen in rust doorbrengen. Hij voelde zich door God geroepen om :

1. Het Protestantisme te beschermen in Europa.
2. Om te zorgen dat niet één staat in Europa oppermachtig zou worden : *Staatkundig evenwicht.*

5. Edict van Nantes herroepen 1685.

Lodewijk XIV herroept het Edict van Nantes. Dit was een wet, waarbij de Franse Protestanten (= Hugenoten) vrijheid van godsdienst was gewaarborgd. Nu vluchtten de Hugenoten naar Protestantse landen. Ook naar ons land. Men noemt ze réfugié's (= vluchtelingen). Deze réfugié's hebben ons vele nieuwe dingen geleerd (vooral industrie) maar . . . . veel vreemde woorden kwamen er ook in onze moedertaal.

LES 33. IK ZAL HANDHAVEN.

1. 1688. Willem III naar Engeland.

Willem III steekt met een grote vloot naar Engeland over. „Je Maintiendrai" = Ik zal handhaven.

Wat was daarvan de oorzaak?

1. De Engelse koning, Jacobus II was fel Rooms en 't Engelse volk was voor 't grootste deel Protestant. Nu onderdrukte die vorst z'n eigen volk! Daarom verzochten de Engelsen Willem III om hulp en overkomst naar Engeland. Dit gebeurde. En . . . . in 1688 werden Willem III en Maria tot koning en koningin van Engeland gekroond.

Gevolgen : Negenjarige oorlog 1688—1697.

Want : De Engelse koning, Jacobus II, was naar Frankrijk gevlucht. Samen met Lodewijk XIV probeerde Jacobus II om Willem III uit Engeland te verjagen. Een oorlog van 9 jaar volgde.

1697. Rijswijk. Bij de vrede van Rijswijk, in 1697, bleef Willem III koning van Engeland.

1702. Willem III sterft in Engeland ; begraven in de Westminster abbey.

2. Betekenis van Willem III voor het Protestantisme.

1. *Zijn leven :* Geboren in 1650 na de dood van zijn vader. Spoedig „wees". Tot *„Kind van Staat"* verklaard. Zijn leermeester en vriend : *Ds. Trigland.* Hij wordt door de Staatsgezinden achteruitgezet, maar .... is de lieveling der Oranje-Partij (Al is ons Prinsje nog zo klein ....). Hij ontvangt schitterende lessen van Johan de Witt in de staatsmanskunst.
2. *Steeds zwakker van gezondheid* (hoofdpijn — teringachtig !) maar : ijzeren wil, groot geloof en grote persoonlijke moed. In 1667 — Eeuwig Edict. En toch, na 5 jaar : Stadhouder en Kapitein-Generaal der Unie. In 1668 koning van Engeland. Hij is daar niet geliefd geweest.

3. Onthoud: Willem III voelde zich geroepen door God om:

1. *Het Protestantisme te beschermen :*
   a. 1672.
   b. bescherming van Waldenzen, Hugenoten en Engelse Protestanten.
2. **Te handhaven het Staatkundig evenwicht in Europa.**
   - **1672—1678.**
   - **1688—1697.**
   - **Voorbereiding Spaanse Successieoorlog.**

4. Na zijn dood volgt in ons land het 2e Stadhouderloze tijdperk 1702—1747.

LES 34. DE SPAANSE SUCCESSIEOORLOG. 1702—1713.

1. Oorzaak.

De Koning van Spanje was oud en kinderloos. Hij benoemde een kleinzoon van Lodewijk XIV tot opvolger. Maar .... dan zou het Franse koningshuis oppermachtig worden in Europa.

Dan : Was het Staatkundig evenwicht in Europa verbroken.

Dus sloten :

Engeland
De Republiek
Oostenrijk

Het Haags Verbond om dit te beletten.

Toch werd Lodewijks kleinzoon opvolger.

2. Verloop van de oorlog.

1. Te land werd gestreden in de Zuidelijke Nederlanden.
   1709. Slag bij Malplaquet (zie de kaart !) waar de Friese Stadhouder Johan Willem Friso zich met roem overdekte. Deze verdronk in 1711, toen hij zich naar Den Haag wilde begeven, in 't Hollands Diep (Moerdijk).
2. Ter zee. Engelsen en Nederlanders veroverden samen Gibraltar, dat door de Engelsen onrechtmatig werd behouden. Lodewijk XIV leed bijna uitsluitend nederlagen.

3. Vrede te Utrecht. 1713.

Bepalingen : 1. Lodewijks kleinzoon blijft koning van Spanje.
2. De Zuidelijke Nederlanden komen aan Oostenrijk.
3. Wij krijgen het recht om in een rij Zuid-Nederlandse steden bezetting (= soldaten) te leggen. Deze steden moeten dienen als *barrière* (slagboom) tegen Frankrijk.

1715. Barrièretractaat.

4. Gevolgen.
1. Ons land was „overspannen" (grote schulden, er waren soms meer dan 100.000 soldaten in 't veld).
2. Ontevredenheid. Versterking van de Staatsgezinde partij.
3. Opkomst van andere grote landen (o.a. Pruisen.

Vierde Tijdperk: De Eeuw van verval, 1713—1795

LES 35. TWEEDE STADHOUDERLOZE TIJDPERK. 1702—1747.

1. Tweede Stadhouderloze tijdperk. 1702—1747.

Na 1713 was ons land uitgeput op velerlei gebied.

2. Oorzaken van het verval.

Maar . . . . dat was het ergste niet! De oorzaak van onze achteruitgang in de 18e eeuw ligt hierin: De kracht van 't Geloof begon te verzwakken en dus hield ons volk de dierbaarste panden, die op brandstapels en schavotten en in een 80-jarige oorlog waren verkregen, niet meer in hoge waarde.

't Gezag van Gods Woord begon te wankelen; het beginsel der Reformatie werd losgelaten.

En : „Wie God verlaat, heeft smart op smart te vrezen."
De 18e eeuw heeft inderdaad smart op smart gebracht.

3. Achteruitgang in de 18e eeuw.

1. De kracht des geloofs verminderde. Het Woord Gods stond niet meer in 't middelpunt.

2. Daardoor: weelde, gemakzucht, zedenbederf.

„We zijn rijk genoeg, wat kan ons gebeuren?"

3. Naäperij van Frankrijk; dus achteruitgang in kunst, kleding (pruiken), woningbouw, zelfs in tuinaanleg (buitens aan de Vecht).

Pruikentijd.

3. (Vervolg)

4. **Verslapping der wilskracht. (Geen ondernemingsgeest, zeeroverij bestreden met geld).**
5. **Achteruitgang van handel, visserij en industrie. Ook op militair gebied. Geen krachtige vloot meer, geen flinke vestingwerken, geen leger, en ... vooral geen oorlog.**
6. **Achteruitgang van onze handel in Europa (men telde ons niet meer mee).**
7. **Achteruitgang in Stads- en Landsbestuur (regenten-heerschappij, omkoopbaarheid van allerlei personen, wantoestanden bij posterijen en belastingen).**
8. **Slechte handel (z.g. windhandel).**
9. **De jeugd wordt slapper opgevoed, niet meer naar de eis van Gods Woord.**

Daarbij kwam:

De wereldhandel verplaatste zich, d.w.z. ons land was niet meer alleen het middelpunt (denk aan de Acte van Navigatie).

Opmerking : Deze achteruitgang ging geleidelijk. Gelukkig bleef een deel van ons volk aan Gods Woord vasthouden. Door de grote welvaart der 17e eeuw, was er in de 18e eeuw nog een nabloei.

Wereldberoemd was in die tijd de geneeskundige : Boerhave.

4. Weer oorlog!

Maar : *Jan Salie* had de plaats ingenomen van Jan Kordaat.

Toch kwamen we weer in de strijd. We werden betrokken bij de Oostenrijkse successie-oorlog en kregen daardoor ook weer oorlog met Frankrijk.

LES 36. DE LAATSTE STADHOUDERS. PARTIJSCHAPPEN.

1. Oostenrijkse Successie oorlog. 1740—1748.

Oorzaken : De Oostenrijkse keizer had in Ostende een Oost- en West-Indische Compagnie opgericht. De Republiek wilde, dat hij die Compagnie zou opheffen. De keizer stemde toe, maar de Republiek moest beloven z'n erfgename, Maria Theresia, te zullen steunen. Toen de keizer stierf, viel *Frankrijk* (met Pruisen) Maria Theresia aan. Wij moesten steunen, dus weer : *oorlog met Frankrijk!* De Fransen veroverden de Oostenrijkse Nederlanden, drongen ons land binnen en namen Zeeuws-Vlaanderen ; zelfs : *Bergen op Zoom.* De Barrière bleek van geen nut.

2. Gevolgen.

't Volk begeert weer een Oranje en verheft de zoon van Johan Willem Friso tot : *Algemeen Erfstadhouder* — algemeen (= over alle provinciën), erfstadhouder (= zijn zoon zou hem mogen opvolgen). Hij kreeg de titel *Willem IV* en heeft geregeerd van 1747—1751. In 1748 sloten we de vrede van *Aken.*

3. Willem IV. 1747—1751.

Karakter : Niet krachtig genoeg om de familieregering te breken. Besluiteloos. Lichamelijk ook niet sterk.

Regering :

a. *Pachtersoproeren te Amsterdam* (Kaat Mossel). Pachters waren belastingambtenaren, die zich vaak spoedig *rijk stalen* (vergelijk de tollenaar uit 't Nieuwe Testament). Gevolg van deze oproeren was : verbetering van *belastingwezen* en *postwezen.*

b. De Stadhouder was te zwak tegenover de regenten. De Staatsgezinde partij werd steeds machtiger.
Willem IV stierf in 1751.

4. Willem V. 1751—1795.

Deze Stadhouder regeerde van 1751—1759 onder voogdij van z'n moeder Anna, daarna tot 1766, onder voogdij van de Hertog van Brunswijk—Wolfenbüttel. In 1766 aanvaardde hij zelf de regering.

5. Toestand van ons land.

1. Overal achteruitgang : De Regentenfamilies „*schoven*" elkaar de baantjes toe, maakten *nieuwe* voor een of ander familielid (b.v. opperturftelster, opperstovenzetster). De Stadhouder liet de regenten doen wat zij wilden.
2. Er werd genoeg verdiend en toch bleef ons land arm.
3. De Unie van Utrecht had haar kracht verloren. De *zee*provinciën wilden niets voor 't leger doen, en de landprovinciën niets voor de vloot! Daardoor verzwakten *leger* en *vloot!*

6. Partijen.

Er kwamen twee partijen :

1. *Prinsgezinden.*
2. *Patriotten* (d. i. Vaderlanders).

Willem V was een *goed mens,* maar een *slecht Stadhouder.*

De Hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel was zijn raadgever, maar .... Willem V droeg de *verantwoordelijkheid.*

Daarbij raakten we weer in oorlog: *Vierde oorlog met Engeland 1780—1784.*

7. 4e Engelse oorlog. 1780—1784.

Oorzaken :

1. De *Noord-Amerikanen* stonden tegen Engeland op. Wij voorzagen die opstandelingen van wapenen. Engeland *waarschuwde* ons herhaaldelijk.

2. De Amsterdamse kooplieden wilden met de opstandelingen een handelsverdrag sluiten. Toen verklaarde Engeland ons de oorlog.

Grote nadelen :

1. Onze *schepen* werden door de Engelsen genomen.
2. Onze *bezittingen* gingen verloren.

Bij *Doggersbank* handhaafde *Jan Arnold Zoutman* de eer van onze vlag.

1784. Vrede van Parijs. Wij krijgen onze bezittingen terug.

8. Partijschappen.

Van alle tegenspoeden kreeg Willem V de schuld. Was hij *flink* geweest, dan had hij met de vele *Prinsgezinden* de zaak kunnen redden. Nu ging alles hoe langer hoe slechter. *Ongeloof* en *spot* namen hand over hand toe.

1. De Stadhouder wordt uit Den Haag verdreven (gaat wonen in Nijmegen).
2. *Prinses Wilhelmina* (zijn vrouw) aangehouden bij *Goejanverwellesluis* (bij Gouda), toen ze naar Den Haag wilde reizen.
3. De *Patriotten* oefenden zich in 't vechten en vormden zelfs *legertjes*. Ze werden gesteund door *Frankrijk*.

9. De Pruisen komen. 1787.

Toen besloot de koning van Pruisen zijn zuster — Wilhelmina — te wreken. 10.000 Pruisen rukten ons land binnen. De Patriotten vluchtten naar *Frankrijk*. Een bekend Patriot was : *Daendels*.

De *Stadhouder* werd nu in al z'n ambten hersteld. Maar . . . . *nog deed Willem V niets*. En . . . . er was juist een krachtig man nodig. Spoedig waren de Patriotten weer *brutaal*. Ze wachtten de goede gelegenheid af ! Die kwam in 1789 : de *Franse Revolutie !*

LES 37. DE VAL DER REPUBLIEK. 1795.

1. Grote Franse Revolutie. 1789.

2. Enige oorzaken

1. Goddeloze koningen (Lodewijk XIV en Lodewijk XV) die veel oorlogen voerden.
2. Gevolgen van die oorlogen en die onderdrukking: armoede en haat onder het gewone volk.
3. De Bijbelkenners (de Hugenoten) waren verdreven of uitgeroeid. — 1572. Bloedbruiloft. 1685. Edict v. Nantes. Vervolging Waldenzen.
4. Grote macht van Jezuieten (monnikenorde) priesters en edelen. Ze leefden in weelde, maar . . . . onderdrukten 't volk.
   Goddeloze schrijvers (o.a. Voltaire) maakten van die haat gebruik.
   Hun leuze was: „Geen God en geen meester".

Opmerking : Als de „massa" van het volk geleefd had uit de beginselen der *Reformatie,* hadden deze schrijvers geen

grote invloed gekregen. Maar .... *Het Franse volk kende Gods Woord niet.*

Koning Lodewijk XVI kwam aan 't bewind. Hij wilde wel wat verbeteren, maar .... 't was te laat!

1789. Toen barstte de schrikkelijke Revolutie (= omwenteling) los.

3. Wat deden de Revolutiemannen?

1. **De koning, de koningin en honderden edelen werden omgebracht (guillotine).**
2. **De Christelijke godsdienst werd afgeschaft. Vervangen door de dienst der Rede (= 't Verstand).**
3. **Ze zouden schenken: Vrijheid — Gelijkheid (n.l. voor de wet) — en Broederschap.**
4. **Ze wilden: Oorlog aan de paleizen — en vrede aan de hutten.**

4. In ons land.

Onze Patriotten hitsten de Fransen op, en ....

1793. Inval der Fransen met duizenden Patriotten (o.a. Daendels). Willemstad verdedigd. Deze tocht mislukte.

1795. Tweede inval. Weer met Daendels. Nu trekken de Fransen over de bevroren rivieren ons land binnen. Amsterdam door Generaal Daendels bezet! Overal *Vrijheidsbomen*. De Fransen als vrienden ingehaald (denk eens aan 1672).

1795. In datzelfde jaar vertrok *Willem V naar Engeland*. Hij zei: „God heeft een twist met Nederland. De ware bron onzer ongelukken ligt in de *nationale* zonden en ongerechtigheden."

1795. Zo hield de *Republiek der Verenigde Nederlanden* op te bestaan. Ons land heette nu: *„Bataafse Republiek"*.

Vijfde Tijdperk:
De Franse Overheersing 1795—1813

LES 38. DE FRANSE TIJD. I.

1. Overzicht.
- **1795—1806. Bataafse Republiek (1805—1806. R. J. Schimmelpenninck).**
- **1806—1810. Koninkrijk Holland (Lodewijk Napoleon).**
- **1810—1813. Ons land bij Frankrijk ingelijfd.**

a. De leuze „Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap" is niet verwezenlijkt.
b. De „Franse tijd" is een tijd van zware beproeving voor ons land geweest.
c. Ons volk is echter *niet* teruggekeerd tot de beginselen der Reformatie.
d. In de Franse tijd zijn de partijen verdwenen : *Ons volk* werd een eenheid.

2. De Bataafse Republiek. 1795—1806.

Ons volk zou weer vrij zijn, als ten tijde der Bataven („kloek, eenvoudig, sterk en vrij . . . .").

Maar . . . . wij moesten :
1. 100 millioen gulden oorlogskosten betalen.
2. 25.000 Franse soldaten kleden en voeden.
3. Afstand doen van Limburg en Zeeuws-Vlaanderen.

3. Oorlog met Engeland. 1802.

Bovendien kwamen we in oorlog met Engeland. Dit land beheerste de zeeën, veroverde onze koloniën en verlamde onze handel. Gevolg : *armoede* en gebrek.

Onze vloot werd bij *Kamperduin* verslagen.

1799. In dit jaar deden Engelsen en Russen een inval in Noord-Holland. De zoon van Willem V was bij hun legers. De tocht mislukte (Bergen en Castricum).

1804. Napoleon Bonaparte werd keizer der Fransen (voortaan *Napoleon*). Hij was een Corsicaan en van officier opgeklommen tot keizer. Hij was een onovertroffen aanvoerder, zeer *eerzuchtig* en wilde Europa aan zich onderwerpen. Zijn doel : een streng, *éénhoofdig* bestuur ! Ook in *ons* land.

1805. Daarom : Rutger Jan Schimmelpenninck raadpensionaris. Reeds in 1806 werd hij gedwongen af te treden.

4. Koninkrijk Holland. 1806—1810.

Napoleon stelde zijn broeder *Lodewijk* tot koning aan. *Deze heeft het beste voor ons land gezocht.* Hij was echter : *wispelturig* en *verkwistend.* Onder zijn bestuur werd het *Metriek Stelsel* ingevoerd.

1807. Ramp te Leiden (kruitschip ontploft). Lodewijk Napoleon toont zijn goede hart. In 1809 bombardeerden de Engelsen *Vlissingen* en deden een inval in Zeeland (ook mislukt — Zeeuwse koortsen).

Keizer Napoleon beschuldigde zijn broer, dat hij niet krachtig optrad. Vooral niet tegen de smokkelaars op Engeland.

5. Continentaal Stelsel.

In 1806 had Napoleon het „*Continentaal*" (= Vastelands) stelsel ingevoerd.

Daarin stond, dat het vasteland van Europa *geen handel met Engeland* mocht drijven !

Napoleon wilde *Engeland* op de knieën brengen door zijn handel te *verlammen*. Door dit stelsel leed ons volk zeer, want :

1. **Alles werd nog veel duurder.**
2. **Koloniale waren waren bijna niet te krijgen (Eng. koopwaren verbrand).**
3. **Onze handel totaal lam gelegd.**

Gevolgen :

Lodewijk Napoleon liet de smokkelaars (sluikers) oogluikend hun gang gaan.

Daarom werd ons land bij Frankrijk *ingelijfd.*

LES 39. DE FRANSE TIJD. II.

1. De inlijving. 1810—1813.

Ons land werd nu een *Franse provincie.* 't Smokkelen werd nu bijkans onmogelijk (douane).

Dus : 1. *ons volk werd nog armer* en 2. *alles werd nog duurder.*

Bovendien werden :

Ingevoerd
1. **Conscriptie = verplichte loting voor soldaat. Vroeger: gehuurde soldaten!**
2. **Tiërcering der Staatschuld = slechts $^1/_3$ deel van de rente der Staatsschulden werd betaald.**
3. **Censuur = streng toezicht op alles wat geschreven en gedrukt werd.**
4. **De Nederlandse taal moest wijken voor de Franse.**

Maar : *Door deze beproevingen werd het volk aaneengesmeed en hier en daar kwam weer heimwee naar Oranje.*

Opmerking : Een nationale figuur was de bekende dichter *Mr. Willem Bilderdijk,* die leefde, sprak en dichtte uit 't beginsel der Reformatie.

2. Tocht naar Rusland. 1812.

- Leger: 500.000 soldaten waaronder 15.000 Nederlanders.
- Doel: Rusland straffen, omdat het niet mee wilde werken aan het Continentaal Stelsel.
- De Russen trekken terug! Moskou wordt bezet, maar in brand gestoken. Beresina. De grote „armee" verslagen en duizenden bezwijken van kou en ontbering. Ongeveer 300 Nederlanders keerden terug. 't Nieuws van deze ramp verspreidde zich overal. Ook in ons land. Hoop op verlossing.

3. Leipzig. 1813.

Napoleon verslagen in de volkerenslag bij Leipzig. Daarna vervolgd tot in Frankrijk. Hij wordt gevangen genomen en naar Elba verbannen. 1814.

4. Haags Driemanschap.

1. **Gijsbrecht Karel van Hogendorp**
2. **V. d. Duyn van Maasdam.**
3. **Van Limburg Stirum.**

Dit driemanschap werkte in 't geheim voor de bevrijding van ons land en voor de terugkeer van de prins van Oranje.

Gevolg: In 1813 Omwenteling in Nederland

1. **De kozakken komen in ons land.**
2. **Douanehuisjes in Amsterdam verbrand.**
3. **In Den Haag wordt weer in 't openbaar Oranje gedragen.**

5. 30 November 1813.

De Prins van Oranje (zoon van Stadhouder Willem V) landt in Scheveningen. Weldra wordt hij *souverein* vorst (souverein is met de hoogste, aardse macht bekleed). Dus geen Stadhouder.

In 1814 worden de laatste Fransen uit *Delfzijl* verdreven!

Zesde Tijdperk:
Het koninkrijk der Nederlanden.
1813 tot heden

LES 40. KONING WILLEM I.

1. Wener Congres. 1814.

De voornaamste Staten kwamen hier samen om „de kaart van Europa te herzien" : België en Nederland werden verenigd, om *één krachtig land* tegen Frankrijk te vormen.

Van dit *ene* land werd Willem I koning ! Engeland gaf ons onze koloniën terug, maar 't hield : 1. De *Kaapkolonie* en 2. *Brits-Guyana.*

2. Napoleon ontvlucht Elba. 1815.

In **1815** ontvlucht Napoleon van Elba en is na enkele weken weer : *Keizer der Fransen.*

Wel biedt hij Europa vrede aan, maar de vorsten vertrouwen hem niet. Dus : *weer oorlog.*

Veld-slagen:

1. **Ligny. Blücher met z'n Pruisen verslagen.**
2. **Quatre-Bras (= Viersprong). Waar de prins van Oranje zijn stellingen behoudt.**
3. **Waterloo. Wellington (Engeland) tegen Napoleon, De Prins van Oranje gewond. De Pruisen onder Blücher brengen de beslissing, de overwinning.**

3. Napoleon's einde. 1821.

Weer werd de keizer gevangen genomen en nu naar *St. Helena* gevoerd, waar hij in 1821 stierf. Later is zijn lijk in Frankrijk begraven.

4. Belgische Opstand 1830—1839.

De Vereniging van Nederland en België was een grote fout van 't Wener Congres. Deze volken pasten niet bij elkaar. Er was verschil in: Godsdienst, Taal en Middelen van Bestaan { Nederland: handel; België: industrie }

5. Klachten der Belgen:

1. **Er werden meer Nederlanders dan Belgen benoemd in verschillende betrekkingen.**
2. **De koning bemoeide zich met de opleiding der Roomse geestelijken.**
3. **De Nederlandse taal werd gesteld boven de Franse taal.**
4. **De Belgen moesten mede belasting betalen, om onze Staatsschuld af te lossen.**

6. De Opstand begon in Brussel. (In Frankrijk was ook Revolutie uitgebroken !)

De opstand breidde zich uit, eerst in de grote steden, toen over 't hele land der Belgen.

Wat deed koning Willem I?

1. Hij zond zijn zonen Willem (de held van Quatre-Bras en Waterloo) en Frederik naar Brussel om de opstand te dempen.
2. *Chassé,* bevelhebber der citadel (= sterkte) te Antwerpen liet deze stad bombarderen en bedwong zo de stad.

1831. Leopold. De Belgen kozen een eigen koning: *Leopold van Saksen-Coburg.*

Toen wendde Willem I zich tot de Mogendheden van 't Wener Congres. Deze beslisten : België en Nederland moesten gescheiden worden. Willem onderhandelde met de Belgen, maar dit leidde tot niets.

7. Tiendaagse Veldtocht.

In 1813 liet luitenant Van Speyk z'n kanonneerboot voor Antwerpen in de lucht vliegen.

1831. In 1831 begon de *Tiendaagse Veldtocht*. De Belgen werden verslagen bij *Hasselt* en *Leuven*.
Maar .... een Frans leger kwam de Belgen te hulp en de kroonprins trok terug.

1832. De koning weigert echter de voorwaarden der mogendheden aan te nemen, daarom bombarderen de Fransen de Citadel te Antwerpen, Chassé moet ze overgeven en de Engelsen belemmeren onze scheepvaart.
In 1833 sluit Willem I een wapenstilstand.

1839. Maar .... de koning wilde niet toegeven. Tot 1839 hield hij het leger op de been, hetgeen schatten kostte.

8. Eindverdrag.

De voorwaarden waren:

1. **België werd onafhankelijk.**
2. **Onze koning werd groothertog van Luxemburg.**
3. **België moet helpen onze Staatsschuld te betalen.**

9. Gevolgen van de Opstand.

1. Grote Staatsschuld.
2. De liefde voor de koning, die zo groot was geweest, verminderde.
   Daarom deed Willem I in 1840 afstand van de troon. Hij stierf in 1843.

LES 41. LAND EN VOLK TIJDENS DE REGERING VAN KONING WILLEM I.

1. Het Reveil.

Onder de Franse overheersing was ons volk *niet* teruggekeerd tot de beginselen der *Reformatie.*

Toch is er een *opwaking* gekomen. Men noemt dit : *Het Reveil.*

De grote dichter *Bilderdijk,* z'n leerling en vriend *Da Costa, Capadoce* e. a. *streden* tegen „de geest der eeuw" met woord en daad en *„geschrift".*

2. Vruchten van het Reveil	**1. Ernstig Bijbelonderzoek.** **2. Werken voor de Zending.** **3. Stichting van Jongelingsverenigingen, Zondagsscholen, Evangelisatiewerk en . . . .** **4. Christelijke Scholen.**

Opmerking : Ook voor de kerk was deze opwekking een zegen.

3. Afscheiding. 1834.

Oorzaken : Koning Willem I had zich ook bemoeid met de kerk. Hij had een *„reglement"* opgesteld voor de „Nederduits-Hervormde kerk" en *hiermee was de koning buiten zijn recht gegaan.* Er kwam verzet.

Ds. H. de Cock van Ulrum.

Ds. H. de Cock te Ulrum verzette zich tegen deze reglementen en wilde terug naar de Kerkenorde van de Dordse Synode. Hij overtrad echter sommige kerkelijke bepalingen en werd toen geschorst (= tijdelijk afgezet). Daarom scheidde deze predikant zich van de Hervormde Kerk af. De predikanten : *Van Velzen, Scholte, Brummelkamp* e. a. volgden zijn voorbeeld.

Afgescheidenen vervolgd.

De volgelingen van Ds. De Cock werden afgescheidenen genoemd. Toen kwam er iets onrechtvaardigs. *De overheid liet deze mensen vervolgen.* Predikanten werden gevangen gezet en vergaderingen (kerkdiensten) soms verstoord.

In **1850** hield de vervolging op, in 1852 verdween de invloed van de koning op de kerk.

4. Willem I en de Welvaart.

1. *Handel.*
   a. In 1816 werd met de Engelsen samen het zeeroversnest *Algiers* gebombardeerd. Vele Christenslaven werden bevrijd. Zo werd de Middellandse zeehandel beschermd.
   b. In ons land werden kanalen gegraven: Noord-Hollandskanaal, Zederikkanaal, Zuid-Willemsvaart en Dedemsvaart.

1824. *c.* In 1824 werd de *„Nederlandse Handelmaatschappij"* opgericht. Doel: Handel op Indië bevorderen.

2. *Indische Landbouw.* Invoering van het *Cultuurstelsel.* De inlanders werden gedwongen $^1/_5$ deel van hun land af te staan voor de cultuur (= teelt) van enkele produkten, vooral *koffie.*
   Er werden *woekerwinsten* gemaakt en de inlanders werden soms onrechtvaardig behandeld.
3. *Maatschappij van Weldadigheid opgericht. Doel:* arme, nette mensen te helpen.
   Koloniën: Frederiksoord, Willemsoord, Wilhelminaoord.
4. *Nieuwigheden:* stoommachine, stoomboten, gas, telegraaf, heideontginning.
   1839. Eerste spoorweg tussen Amsterdam en Haarlem.
5. *Bekende mannen:* Bilderdijk, Da Costa, Beets, Potgieter, Staring (allen dichters en schrijvers !)

LES 42. WILLEM II 1840—1849 EN WILLEM III 1849—1890.

1. Koning Willem II.

Bij zijn troonsbestijging vond deze koning :

1. Een grote staatsschuld.
2. Een enigszins ontevreden volk, dat weinig invloed had op de regering.

Beide dingen zijn onder zijn bestuur veranderd.

2. Minister Van Hall bracht de financiën weer in orde. En.... door het *Cultuurstelsel* vloeiden vele millioenen uit Indië.

3. Grondwetsherziening. 1848.

Omstreeks 1848 kwam er weer Revolutie in Frankrijk en veel onrust in andere landen. Dit werd in ons land voorkomen door een Grondwetsherziening 1848. Minister Thorbecke.

Veranderingen: 1. De koning kreeg minder macht.
2. Het volk kreeg meer invloed op de regering.

Opmerking : Voor handel en Industrie spande Willem II zich zeer in. Hij overleed echter reeds in 1849 te *Tilburg*.

4. Willem III. 1849—1890.

Deze koning is tweemaal gehuwd geweest.
1. met Sophia van Wurtemberg; kinderen: Willem † 1879 en Alexander † 1884.
2. met Emma van Waldeck-Pyrmont; dochter: Wilhelmina, geb. 1880.

5. Strijd in Indië.

1. 1825. Oorlog op Java. Dippo Negoro. Einde 1830. Generaal De Kock.
2. 1873. Oorlog met Atjeh, ontstaan door de zeeroverij der Atjehers. Einde 1903. Generaal Van Heutz.
3. 1874. Opstand op Lombok. Generaal Vetter.

6. Strijd op kerkelijk terrein.

1886. Onder leiding van Dr A. Kuyper scheidden zich weer een aantal kerken met hun predikanten af van de Herv. Kerk. Ze noemden zich *„Dolerenden"* (= klagenden).

1892. Deze „Dolerenden" verenigden zich met de afgescheidenen van 1834 en kregen de naam *„Gereformeerde Kerken in Nederland"*.

Niet allen wensten die vereniging, zo ontstond de *„Chr. Geref. Kerk"*.

In 1926 scheidde zich van de Geref. Kerken een deel af onder de naam: *„Gereformeerde Kerken in Hersteld Verband"*. Deze kerken verenigden zich in 1946 met de Ned. Herv. Kerk.

In 1945 ontstond een nieuwe scheuring in de Geref. Kerken: Geref. Kerken, onderhoudende art. 31 der Dordtse Kerkenorde.

Duizenden gelovigen bleven om des gewetens wille in de Hervormde Kerk. In 1945 werd de synodale organisatie opgeheven om plaats te maken voor een Generale Synode.

7. Vrije Universiteit. 1880.

In 1880 stichtte Dr. Kuyper de Vrije Universiteit te Amsterdam. Al deze kerkelijke bewegingen en ook het Reveil, zijn oorzaak geweest van een krachtig opleven van het *Calvinisme*. Ook de zending kreeg er haar vruchten van (Zendingsverenigingen en Zending der kerken.)

LES 43. STRIJD OM DE SCHOOL MET DE BIJBEL. EEN TWEEDE 80-JARIGE OORLOG.

1. De school zonder Bijbel.

In de gouden eeuw leefde ons volk bij Gods Woord. Dus: al het onderwijs was *Christelijk! Alle* scholen, hoe eenvoudig ook, waren: *„Scholen met de Bijbel"*. Toen kwam de *Franse revolutie* en . . . . langzamerhand werd de Bijbel van de scholen geweerd.

Onderwijzers, die Gods Woord nog in ere wilden houden, werden in 't begin der 19e eeuw soms ontslagen.

2. Begin van de Schoolstrijd.

In 1841 richtten de *Christelijk afgescheidenen* een Christelijke school op in Amsterdam.

In 1844 volgde een tweede School met de Bijbel in Nijmegen. Vaak werd de toestemming tot 't oprichten van een school, door 't Gemeentebestuur geweigerd. Velen vertrokken in 1846 naar *Amerika*, om daar in vrijheid God naar hun geweten te dienen.

1848. In de *Nieuwe Grondwet* wordt : *vrijheid van onderwijs* beloofd. Eerst in 1857 kwam een nieuwe Schoolwet. Men mocht wèl Christelijke scholen oprichten, maar ..... kreeg geen geldelijke steun van 't Rijk ! (Geen *subsidie !*)

1878. Nieuwe Schoolwet van minister Kappeyne.

Nog wordt hierin geen recht gedaan aan de voorstanders van het Christelijk onderwijs. Er wordt *geen subsidie* gegeven, noch door het Rijk, noch door de Gemeente.

3. Volkspetitionnement.

Toen werd besloten de koning een Smeekschrift aan te bieden: Volkspetitionnement. Dr. A. Kuyper deed het voorstel. Andere medewerkers waren: Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman en Mr. B. J. L. de Geer. Het smeekschrift werd aangeboden door Jhr. Elout van Soeterwoude. Het bevatte de handtekeningen van 300.000 Nederlanders en tevens was het getekend door 306 Nederl. Hervormde en door 108 Geref. Kerkeraden.

Wat deed de koning?

Hij tekende de onrechtvaardige wet Kappeyne *toch*! ! Het smeekschrift had dus niet geholpen.

1879. Toen werd opgericht : *„De Unie een School met den Bijbel"*. Elk jaar werd voortaan een Unie-collecte gehouden voor de Christelijke Scholen. Sinds 1879 heeft die collecte millioenen opgebracht.

1889. Onder *Minister Mackay* wordt aan de Christelijke Scholen een geringe subsidie gegeven.

1905. Onder *Minister Kuyper* betaalt het Rijk volledige subsidie aan alle „bijzondere" scholen.

1920. Algehele geldelijke gelijkstelling van Openbaar en Bijzonder onderwijs. Einde v. d. Schoolstrijd (Minister De Visser).

LES 44. PARTIJEN IN ONS LAND.

Als jullie vaders en moeders gaan stemmen, kunnen ze hun stem uitbrengen op verschillende *candidaten*. Deze *candidaten* behoren tot verschillende partijen. Het zijn *politieke* partijen, d. w. z. partijen, die zich bezighouden met deze vraag :

Volgens welke beginselen moet er in ons land worden geregeerd?

Tot de tweede wereldoorlog werden alle partijen in twee grote groepen verdeeld :

1. *Rechterzijde:* Deze groep erkende God en Zijn Woord als 't hoogste gezag in 't leven.
   Zij achtte *God en Zijn Woord souverein.*
2. *Linkerzijde :* Deze groep erkende God en Zijn Woord niet als zodanig.

In deze groep hadden de beginselen der Franse Revolutie nog grote invloed.

A. *Tot de Rechterzijde behoorden :*

1. *Anti-Revolutionnaire Partij.* Stichter : Groen van Prinsterer. „Tegen de Revolutie — het Evangelie !" Bekende voormannen : Groen van Prinsterer, Kuyper, Heemskerk, Colijn.
2. *Christelijk-Historische Partij.* Stichter : De Savornin Lohman.
   Bekende voormannen : Lohman, De Visser, De Geer.
3. *R. K. Staatspartij.* Stichter : Schaepman.
   Bekende voormannen : Schaepman, Nolens, Ruys de Berenbrouck.
4. Enkele kleine partijen.

B. *Tot de Linkerzijde behoorden :*

1. *Liberale Staatspartij* (uiteengevallen in enkele kleine partijen). Stichter : Thorbecke.
2. *Sociaal Democratische Arbeiderspartij* (S. D. A. P.). Stichter : P. J. Troelstra.
3. *Communistische Partij* (C.P.H.). Stichter : Wijnkoop.
4. *Nationaal Socialistische Beweging* (N.S.B.). Stichter : Mussert.

Opmerking : Tot **1888** was de regering bijna uitsluitend in handen geweest der Liberalen (libre = vrij). *Thorbecke.*

1888. Toen kwam het eerste Rechtse Ministerie — Ministerie Mackay (zie vorige les).

Andere rechtse Ministers : Kuyper, Heemskerk, Ruys de Berenbrouck, Colijn.

Opmerking : Een tijd lang zijn de drie grote Rechtse partijen samen gegaan in een verbond (*Coalitie* genaamd).

Deze „Coalitie" is in 1925 ontbonden.

1933. In 1933 werd er een *Nationaal Ministerie* gevormd onder leiding van Dr. H. Colijn. In dit Ministerie hadden ministers zitting van Rechter- en Linkerzijde (dit Ministerie regeerde tot 1938).

Nieuwe partijverhoudingen:

Na de tweede wereldoorlog ontstonden enkele nieuwe partijen en werden opgeheven:

De Soc. Democr. Arb.partij.
„ Vrijzinnig Democr. bond.
„ Vrijheidsbond.
„ R. K. Staatspartij.

Tot de grote partijen behoren thans:

De A. R. partij.
„ Chr. Hist. Unie.
„ Katholieke Volkspartij.
„ Partij van de Arbeid.
„ „ „ „ Vrijheid.
„ Communistische partij Holland.

Sociale wetten. In de laatste jaren zijn ook veel *sociale wetten* aangenomen, dit zijn wetten, die gunstig zijn voor de volksgemeenschap: ziektewet, invaliditeitswet, kinderbijslagverzekering, arbeidswetten e. d.

LES 45. KONINGIN-REGENTES EMMA. 1890—1898. KONINGIN WILHELMINA. 1898—HEDEN.

1. Ons Koninklijk Huis.

1890. Koning Willem III sterft.
Koningin Emma Regentes 1890—1898.
Koningin Wilhelmina 1898—heden.
1901. Koningin Wilhelmina huwt met Hertog Hendrik van Mecklenburg-Schwerin.
1909. Prinses Juliana geboren.
1934. Dood van Koningin Emma en Prins Hendrik.
1937. Huwelijk van Prinses Juliana met Prins Bernhard von Lippe-Biesterfeld.
1938. Prinses Beatrix Wilhelmina Armgard geboren.

1939. Prinses Irene Elisabeth geboren.
1943. Prinses Margriet in Canada geboren.
1947. Prinses Maria Christina geboren.

2. Toestand van ons land.

1. *Handel :* Grote vooruitgang door :
   1. Uitbreiding van de Spoorwegen.
   2. Oprichting van Stoomvaart-maatschappijen } „Nederland" „Rott. Lloyd".

Voor de handel werden kanalen gegraven: } Merwedekanaal, Wilhelminakanaal, Julianakanaal, Twente-Rijnkanaal.

2. *Industrie :* Grotere ontwikkeling, mede door toepassing van machines.
3. *Land- en Tuinbouw :* Betere werkwijzen, gebruik van kunstmeststoffen, toepassing van *glascultuur*.
   Ontginning van woeste gronden (Ned. Heidemaatschappij).
   Inpoldering Zuiderzee (afsluitdijk gereed in 1932).
4. *Visserij :* Uitbreiding door gebruik van stoomboten (trawlers).
   Verzending van vis in kunstijs (IJmuiden).
5. *Uitvindingen :* fietsen, auto, radio, vliegtuig.
6. *Beroemde geleerden en kunstenaars :*
   a. Schilders: Jozef Israels, Gebr. Maris, Mesdag, Toorop, van Gogh.
   b. Letterkundigen, Van Lennep, Mevr. Bosboom-Toussant, Kloos, Verweij, G. Schrijver, Willem de Mérode.
   c. Bouwmeesters : Cuyper, Berlage, Dudock.
   d. Godgeleerden : Hoedemaker, Kuyper, Bavinck.

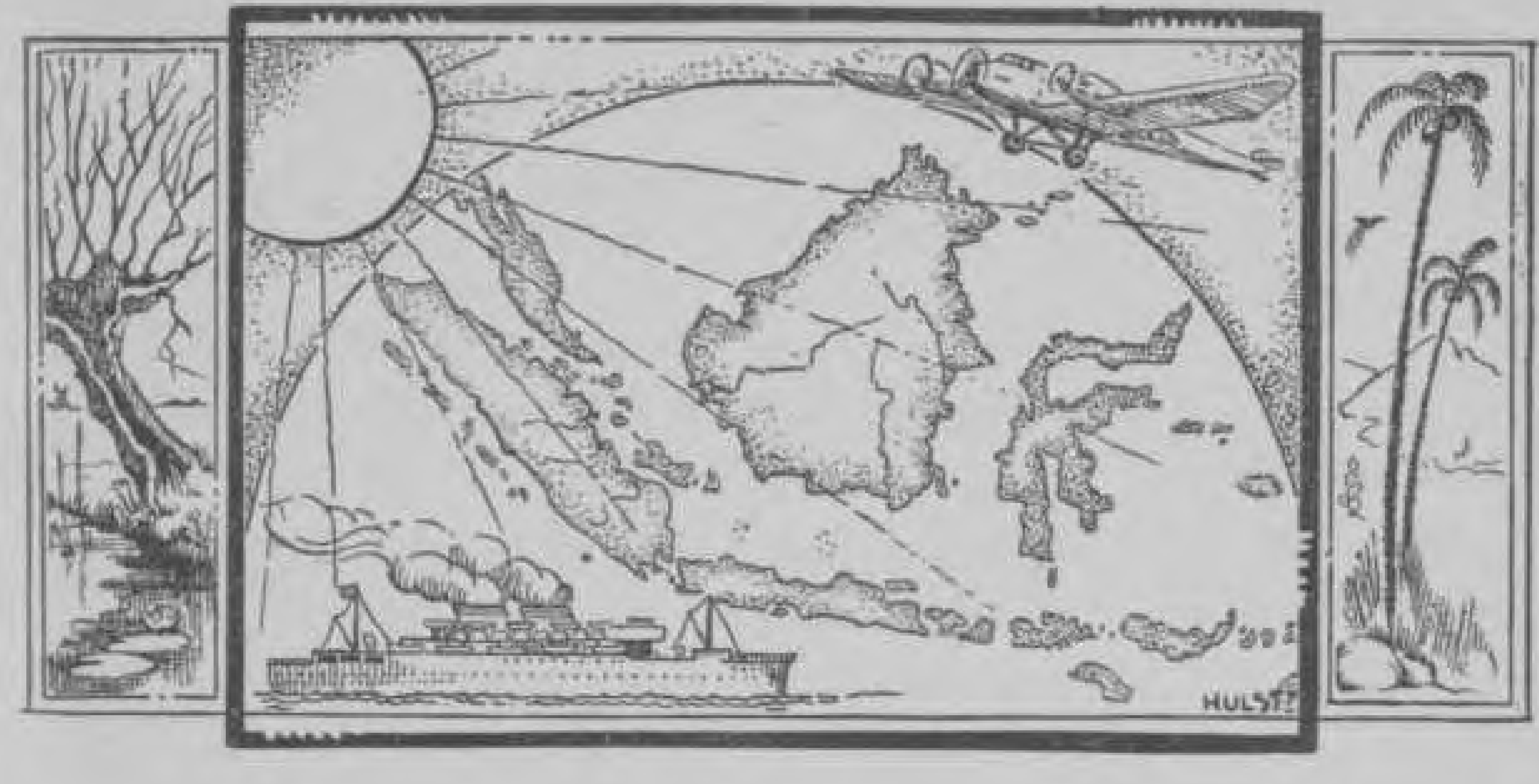

e. Natuurkundigen : Van 't Hof, Kamerlingh Onnes, Lorentz.
f. Geneeskundigen : Donders, Eyckman, v. d. Kemp.
g. Rechtsgeleerden : Asser.

In 1914 brak de Wereldoorlog uit.

LES 46. ONS LAND TIJDENS EN NA DE EERSTE WERELDOORLOG. 1914—1940.

Eerste Wereldoorlog 1914—1918.

Partijen :

Centralen : Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Bulgarije, Turkije.

Geallieerden : Rusland, Engeland, Frankrijk, Italië, België, Roemenië, Amerika.

Aanleiding : 't Vermoorden van de Oostenrijkse troonopvolger door een Serviër te Serajewo (Juli 1914).

1918. De *Geallieerden* hebben deze oorlog „gewonnen". Vrede te Versailles.

Maar : 1. Er waren millioenen doden en verminkten.
2. Er kwamen : ontzettende armoede en besmettelijke ziekten.
3. Er waren veel steden en dorpen vernield.

2. Gevolgen voor ons land.
1. Vluchtelingen in ons land uit België.
2. Schaarste van levensmiddelen. Distributie. Broodkaarten.
3. Hoge belastingen: ons leger was mobiel (= op de been). Mobilisatie.
4. Moeilijkheden voor onze handel.

Oprichting Nationaal-Steuncomité.

1917. Grondwetsherziening.

1918. Revolutiegevaar in ons land.

In 1918 was de vrede van *Versailles* gesloten. Eerst kwam er Revolutie in *Rusland,* daarna in *Duitsland.* Toen probeerde de *S.D.A.P.* revolutie te maken in ons land.

De *„Vergissing"* van Troelstra. *Vrijwillige Landstorm en Burgerwachten.*

1920. Volkenbond. Genève.

Nederland wordt lid van de *Volkenbond.* In Genève is het paleis en zetelt de *Raad* van deze bond. Deze bond is opgeheven toen de tweede Wereldoorlog begon. In Den Haag is de zetel van het *Internationaal Gerechtshof* — Vredespaleis.

1924. Eerste vliegtocht naar Ned. Oost-Indië. K.L.M. (Koninklijke Luchtvaart Maatschappij).

1930. Crisis.

Over de gehele wereld komt : *werkloosheid* en armoe. Men noemt dat : de *Crisis.*

Ook in ons land : Het buitenland wil onze land- en tuinbouw- en zuivelproducten niet meer kopen.

Algemene verarming. Oprichting van het *Nationaal Crisis-Comité* (Voorzitster : Prinses Juliana).

1930. Inpoldering der Wieringermeer voltooid (21700 ha vruchtbaar land). Nieuwe dorpen.

1933. Ministerie Colijn.

Begonnen wordt aan de inpoldering van de Noord-Oostpolder.

1938. Veertigjarig regeringsjubileum van onze Koningin.

1939. Ministerie De Geer.

Uitbreken van de oorlog tussen Duitsland en Frankrijk en Engeland. 7 September algemene mobilisatie.

LES 47. ONS LAND TIJDENS DE TWEEDE WERELD-OORLOG.

1. De Duitse legers trokken overwinnend door Europa.

Na Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije, Polen, Denemarken en Noorwegen kwam ons land aan de beurt.

Hoewel de Duitse Regering meermalen beloofd had, de grenzen van ons land te zullen eerbiedigen, trok op 10 Mei 1940 een Duits leger ons land binnen.

't Kleine Nederlandse leger vocht verbeten:

1. Aan de grenzen.
2. In Rotterdam (Mariniers).
3. Bij de Grebbeberg.
4. Bij de Afsluitdijk.
5. in Zeeland.

Er kwam geen hulp van Engeland en Frankrijk. Onze vliegvelden waren reeds de eerste dag gebombardeerd, onze vliegtuigen vernield.

Toen bombardeerden Duitse vliegtuigen de stad Rotterdam.

2. Koningin en Regering weken uit naar Engeland (Londen) Op de 4e dag bood Generaal Winkelman — de opperbevelhebber van ons leger — de overgave aan.

3. Wat de vijand deed.

1. Een Rijkscommissaris Dr. Seijss-Inquart werd met 't Bestuur van ons land belast.
De *N*(ationaal *S*(ocialistische) *B*(eweging) had de komst der Duitse legers met vreugde begroet. Hun leider heette A. Mussert. Dat was *landverraad*.
Zij kregen veel invloed.
2. In de loop der 4 oorlogsjaren werden :

a. duizenden Nederlanders gedwongen voor de vijand te werken. Ze werden naar Duitsland of ander bezet gebied gezonden. 't Laatste jaar werden er in alle steden en dorpen *razzia's* gehouden.

b. Duizenden Joden werden gegrepen, weggevoerd en vermoord. Hun huizen werden leeggeroofd.

c. Duizenden Nederlanders werden gevangen genomen, opgesloten in kampen en gevangenissen, doodgeschoten (Oranje-hotel, Amersfoort, Vucht. In Duitsland: Dachau, Oraniënburg enz.).

4. Verzet.

Langzaam aan groeide er in ons volk verzet tegen al de wandaden van de vijand.

a. Er ontstonden geheime bladen, die oorlogsnieuws verspreidden en aanspoorden tot meerder verzet (Trouw, Parool enz.).

b. Er ontstonden groepen mensen die „onderduikers" hielpen met huisvesting, bonkaarten, kleding, geld).
L(andelijke *O*(rganisatie) voor hulp aan onderduikers
N(ationaal *S*(teun) *F*(onds).

c. Er ontstonden groepen mensen, die distributiekantoren leeghaalden, gevangenen verlosten, verraders uit de weg ruimden. K. P. groepen.

Ook de kerken deden mee.

Zij traden gezamenlijk op tegen alle bevelen van de vijand die tegen Gods Woord ingingen.

Ook de scholen deden mee.

Veel schoolbesturen weigerden te doen wat de bezetter eiste, wanneer dit hun vrijheid aantastte.

5. Indië en de oorlog.

In 't Verre Oosten streefden de Japanners naar steeds meer macht. Ze waren al vele jaren in oorlog met China. Plotseling — 7 Dec. 1941 — vielen zij de Amerikaanse vloot aan bij Pearl Harbour.

Zo ontstond er oorlog tussen Amerika en Japan. Engeland, maar ook Ned.-Indië hielpen Amerika. Nu werd het weer een *Wereld*oorlog, de tweede.

Japan veroverde Singapore en na de slag op de Javazee werden de Indische eilanden overstroomd door Jap. soldaten. 't Ned.-Indische leger gaf zich over (8 Maart 1942).

Echter .... het taaie verzet van onze luchtmacht en vloot bewaarde Australië voor een Japanse inval. — Ook in Indië tijdens de bezetting :

wreedheid, opsluiting, moord.

6. De hongerwinter.

Ook in Rusland waren de Duitse legers binnengetrokken (1941), ze veroverden grote gebieden, maar werden bij Stalingrad (in 1943) tot staan gebracht. Toen begon de terugtocht der Duitse troepen.

Ze werden ook uit *Afrika* teruggejaagd, daarna landden de geallieerden op Sicilië, dwongen Italië tot overgave. 6 *Juni* 1944. Een grote Engels-Amerikaanse legermacht landt in Frankrijk (Normandië).
Frankrijk wordt bevrijd en België; ook 't Zuiden van ons land. 17 Sept. 1944. De slag om Arnhem begint. Na 9 dagen harde strijd moeten de Engelse luchtlandingstroepen wijken — 't Noorden en Westen van ons land werd nog niet bevrijd.
In 't Westen ontstond groot gebrek aan voedsel en brandstof. De laatste winter tijdens de oorlog noemt men de hongerwinter !

7. De bevrijding.

In 't voorjaar van 1945 trokken de geallieerde legers over de Rijn.
Bekende legeraanvoerders : Generaal Eisenhower.
Generaal Montgomery.
De Duitse legers werden verslagen, de Russen bezetten Berlijn.
De macht van Adolf Hitler, de Duitse *führer* was gebroken.
De Duitse legers gaven zich over — duizenden gevangenen werden bevrijd. Dat gebeurde op 7 Mei 1945.
Om de hongerende mensen in 't Westen van Nederland te helpen hadden Engelse vliegmachines *voedselpakketten* uitgeworpen.
Enkele dagen voor de val van Duitsland hadden de vijandelijke troepen in West-Nederland zich overgegeven (4 Mei).

8. Grote verwoestingen in ons land.

a. Een groot deel van Walcheren en de Wieringermeer waren overstroomd.

b. Deventer, Zutphen, Arnhem, Nijmegen en de steden in 't Maasdal waren zwaar geteisterd door bombardementen.

c. Duizenden mensen hadden alles verloren, waren dakloos.

d. Ons land was leeggeroofd.

9. 't Einde van de oorlog tegen Japan.

Na de eerste zware nederlagen (Singapore — Indië — de Philippijnen) hadden Engeland en vooral Amerika zich snel hersteld.

Toen dwongen hun luchtmachten en hun vloten de Japanner steeds verder terug.

Grote Japanse steden werden in puin gelegd.

De Japanse vloot werd totaal vernield.

In Amerika hadden geleerden een nieuwe bom — de atoombom — samengesteld. Met één zo'n bom werd een grote Japanse stad totaal vernield.

Toen gaf ook Japan de strijd op. Dit gebeurde op 14 Augustus. Dat was het einde van de Tweede wereldoorlog.

10. Grote mannen: in Engeland : Winston Churchill
in Amerika : President Roosevelt.
in Rusland : Maarschalk Stalin.

11. Terugkeer van Koningin en Regering.

Nadat Duitsland de strijd verloren had keerden Koningin Wilhelmina en de ministers in het land terug.

Groot was de vreugde bij de terugkeer van de Koningin; alleen de zware verliezen die men geleden had, temperden de blijdschap.

't Prinselijk gezin kwam uit Canada terug. — Daar was 21 Jan. 1943 prinses Margriet geboren.

Na jarenlange scheiding waren Oranje en Nederland weer verenigd.

LES 48. ONZE STAATSINRICHTING.

1. Wetgevende macht.	**a. De koningin**	
	b. 13 ministers	
	c. Tweede kamer (100 leden)	**Staten-Generaal**
	d. Eerste kamer (50 leden)	

Opmerking : De *Raad van State* (15 leden) kan aan de Koningin op Haar verzoek raad geven.

a. De *Tweede Kamer* Deze wordt gekozen voor 4 jaar, door alle Nederlanders boven 25 jaar, volgens *Evenredige Vertegenwoordiging.*

Ze kan :

wetten { **voorstellen** / **veranderen** / **verwerpen of aannemen**

en : inlichtingen vragen aan de Ministers.

b. De *Eerste Kamer* kan : *wetten aannemen* of *verwerpen.* Ze wordt voor 4 jaar gekozen door de *Provinciale Staten.*

2. Uitvoerende Macht.

Deze berust bij de Koningin, die de Ministers opdraagt te zorgen voor uitvoering der wetten. Vele ambtenaren helpen hierbij.

3. Rechterlijke Macht.

Deze berust eveneens bij de Koningin ; Zij draagt haar macht over aan de *Rechters.*

De politie staat in dienst der *Justitie* (= Rechterlijke Macht).

B. Bestuur der Provincie.

a. Commissaris der Koningin. Deze staat aan 't hoofd van de provincie en wordt door de Koningin benoemd.

b. Provinciale Staten. Deze worden door 't volk gekozen. Uit hun midden worden de *Gedeputeerde Staten* gekozen. Deze vormen met de *Commissaris der Koningin : 't Dagelijks Bestuur.*

C. Bestuur van een Gemeente.

a. De *Burgemeester.* Deze staat aan 't hoofd der gemeente en wordt door de Koningin benoemd.

b. Gemeenteraad. Deze wordt door 't volk gekozen en treedt af om de 4 jaar. Deze Raad kiest de *Wethouders.*
B. en W. = Burgemeester en Wethouders vormen het Dagelijks Bestuur der gemeente.

Opmerking : Hoe groter gemeente, hoe groter Gemeenteraad.

4. Hoe komt een Wet tot stand?

1. De Minister maakt een wetsontwerp en zendt dat ter beoordeling naar de *Raad van State.*
2. De *Raad van State* onderzoekt de wet en zendt die met een *Memorie van Toelichting* naar de Minister.
3. De Tweede Kamer onderzoekt de wet en 5 rapporteurs brengen uit : *Het Voorlopig Verslag.*
4. De Minister brengt de wet in behandeling in de Tweede Kamer met een Memorie van Toelichting.
5. De Tweede Kamer kan wijzigingen (*amendementen*) indienen.
   Stemt daarna de Tweede Kamer vóór het ontwerp, dan gaat het naar de *Eerste Kamer.*
6. De *Eerste Kamer* kan het wetsontwerp òf *aannemen* òf *verwerpen* (*niet* veranderen).
   Wordt het wetsontwerp aangenomen, dan gaat het naar
7. *De Koningin.* Deze bekrachtigt de wet door Haar handtekening (of hoogst zelden : weigert dit).

8. Nu wordt de wet in het *Staatsblad* afgekondigd en .... ze is van kracht.

Opmerking 1 : Leden der Tweede Kamer kunnen ook *wetsvoorstellen* indienen („initiatief").

Opmerking 2 : De voornaamste wet is: *De Grondwet.* (Geen enkele wet mag hiermee in strijd zijn.)

Opmerking 3 : Op de 3e Dinsdag in September opent de Koningin de Kamers en spreekt de *Troonrede* uit. Prinsjesdag. Gouden koets.

Jaartallen

± 50 v. Chr.	Ons land bewoond door Bataven, Friezen en andere Germaanse stammen.
± 20 v. Chr.	Komst der Romeinen in ons land.
28-47 na Chr.	Opstand der Friezen.
69—70	Opstand der Bataven tegen de Romeinen. Claudius Civilis.
± 400	Grote volksverhuizing. Ons land bewoond door Friezen, Franken en Saksen.
± 500	Clovis I, koning der Franken, neemt het Christendom aan.
631	De eerste Christelijke kerk in ons land te Utrecht. Gesticht door koning Dagobert.
± 700	Evangeliepredikers in ons land. Willibrord, Bonifatius.
	. . . .
754	Bonifatius bij Dokkum vermoord.
768—814	Regering van Karel de Grote. Leenstelsel. Kerken en scholen gesticht.
810—1010	Invallen der Noormannen.
1096	De eerste kruistocht. Peter van Amiens. Godfried van Bouillon.
1219	Graaf Willem I verovert Damiate in Egypte.
1296	Moord op graaf Floris V — Van Velzen, Van Woerden, Van Amstel.
1350	Begin der Hoekse en Kabeljauwse twisten.
1417—1428	Jacoba van Beieren gravin.
1428	Verdrag van Delft.

1428—1467	Philips van Bourgondië graaf.
± 1450	Uitvinding der boekdrukkunst. Laurens Jansz. Coster.
1467—1477	Regering van Karel de Stoute.
1477—1482	Regering van Maria van Bourgondië. Het Groot-Privilege.
1482—1506	Regering van Philips de Schone.
1496	Philips de Schone huwt met de Spaanse erfprinses.
1500	Karel V te Gent geboren.
	. . . .
1515—1555	Regering van Karel V.
1517	Begin der Kerkhervorming. Luther, Calvijn, Zwingli.
1525	Jan de Bakker om 't geloof in Den Haag verbrand.
1533	Prins Willem van Oranje geboren.
1555	Afstand van Karel V. Philips II volgt hem op.
1559	Philips II vertrekt naar Spanje. Margaretha landvoogdes.
1566	Smeekschrift der edelen. Hagepreken, Beeldenstorm.
1567	Komst van Alva. Raad van Beroerten. Prins Willem vertrekt naar Duitsland.
1568	Begin van de 80-jarige oorlog. Slagen bij Heiligerlee en Jemmingen. De Prins trekt over de Maas. Egmond en Hoorne onthoofd.
1570	Verrassing van Loevestein door Herman de Ruiter. Nieuwe belastingen, 10e, 20e en 100e penning.

1572	De Watergeuzen nemen Den Briel in. Vele steden schudden het Spaanse juk af.
1573	Haarlem verloren. Alkmaar behouden. Alva vertrekt. Slag op de Zuiderzee. Requesens landvoogd.
1574	Beleg en ontzet van Leiden. Slag op de Mookerheide.
1576	Requesens sterft. Spaanse Furie. Pacificatie van Gent. Don Juan van Oostenrijk landvoogd.
1578—1592	Parma landvoogd over de Nederlanden.
1579	Unie van Utrecht.
1580	Verraad van Rennenberg.
1581	Afzwering van Philips II.
1584	Prins Willem door Balthasar Gerards te Delft vermoord.
1585—1587	De graaf van Leicester in ons land.
1585—1625	Maurits stadhouder.
1588	De onoverwinnelijke vloot vernield.
1590—1594	Maurits verovert vele steden : 1590 : Breda. 1591 : Zutphen, Deventer, Delfzijl, Hulst, Nijmegen. 1593 : Geertruidenberg. 1594 : Groningen.
1595	Eerste tocht der Hollanders naar Oost-Indië. Houtman en Keijser.
1596	Overwintering op Nova Zembla.
1600	Slag bij Nieuwpoort.
1602	Oprichting der Oostindische Compagnie. Johan van Oldenbarnevelt.

1609—1621	Twaalfjarig Bestand. Godsdiensttwisten. Gomarus—Arminius.
1617	Waardgelders.
1618—1619	Nationale Synode te Dordrecht gehouden.
1619	Oldenbarnevelt onthoofd.
1621	De Westindische Compagnie opgericht.
1625—1647	Frederik Hendrik stadhouder.
1628	Piet Hein verovert de Spaanse zilvervloot.
1629	Verovering van 's-Hertogenbosch.
1639	Maarten Harpertsz. Tromp verslaat de Spaanse vloot bij Duins.
1647—1650	Willem II stadhouder.
1648	Vrede te Munster gesloten.
1650	Binnenlandse moeilijkheden.
1650—1672	Eerste Stadhouderloze Tijdperk.
1651	Grote Vergadering. Unie. Religie. Militie.
1652—1654	Eerste Engelse oorlog. Tromp, De Ruyter.
1653	Johan de Witt wordt raadpensionaris.
1656—1660	Noordse oorlog.
1665—1667	Tweede Engelse oorlog. Tocht naar Chattam.
1667	Het Eeuwig Edict.
1668	Drievoudig Verbond (Triple Alliantie) tussen Engeland, Zweden en de Republiek.
1672	Rampjaar. Oorlog met Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen. Moord op de gebroeders De Witt. Willem III stadhouder.
1673	Zeeslagen bij Schoonevelt en Kijkduin.
1674	Vrede met Engeland, Munster en Keulen.
1676	De Ruyter sneuvelt bij Syracuse.
1678	Vrede met Frankrijk.

1685	Franse vluchtelingen in ons land.
1688	Willem III steekt naar Engeland over. Willem, koning van Engeland.
1688—1697	Negenjarige oorlog.
1702	Dood van Stadhouder Willem III.
1702—1747	2e Stadhouderloze Tijdperk.
1702—1713	Spaanse successieoorlog. Johan Willem Friso verdrinkt in het Hollands Diep. Vrede te Utrecht.
	. . . .
1715	Barrière-Tractaat.
1740—1748	Oostenrijkse successieoorlog.
1747—1751	Willem IV algemeen erfstadhouder.
1751—1795	Willem V stadhouder. Prinses Anna. Brunswijk-Wolfenbüttel.
1780—1784	Vierde Engelse oorlog. Slag bij Doggersbank.
1787	Burgertwisten in ons land. Patriotten en Prinsgezinden.
1789	Grote Franse Revolutie.
1795	Omwenteling in ons land. Het stadhouderlijk gezin vlucht naar Engeland. Einde van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.
1795—1806	Bataafse Republiek.
1799	Inval der Engelsen en Russen in Noord-Holland.
1804	Napoleon Bonaparte, keizer der Fransen.
1805	Schimmelpenninck wordt raadpensionaris.
1806—1810	Het koninkrijk Holland. Lodewijk Napoleon.
1806	Continentaal Stelsel.
1809	Inval der Engelsen in Zeeland.
1810—1813	Ons land bij Frankrijk ingelijfd. Conscriptie. Tiërcering. Censuur.

1812	Napoleons tocht naar Rusland.
1813	Volkerenslag bij Leipzig. Omwenteling in Nederland. Van Hogendorp, Van der Duijn van Maasdam, Van Limburg Stirum. 30 Nov. Prins Willem van Oranje landt in Scheveningen en wordt souverein vorst.
	. . . .
1814	België en Nederland verenigd.
1815	Slagen bij Quatre-Bras en Waterloo. Wellington. Blücher. Napoleon.
1824	Geestelijke opleving (het Reveil). Bilderdijk. Da Costa.
1830—1839	Belgische Opstand.
1831	Tiendaagse veldtocht.
1834	De Afscheiding.
1840	Koning Willem I doet afstand van de regering.
1840—1849	Koning Willem II
1848	Nieuwe grondwet.
1849—1890	Koning Willem III.
1849—1853	Droogmaking der Haarlemmermeer.
1873	Oorlog met Atjeh.
1878	Volkspetionnement.
1886	Doleantie. Dr. A. Kuijper.
1888	Ministerie Mackay.
1890—heden	Regering van Koningin Wilhelmina. Koningin Emma regentes van 1890 tot 1898.
1901	Koningin Wilhelmina huwt met Hertog Hendrik van Mecklenburg-Schwerin.
1909	30 April. Geboorte van Prinses Juliana.
1914—1918	Eerste Wereldoorlog.

1918	Nieuwe sociale wetten. Revolutiegevaar bedwongen.
1920	Ons land wordt lid van de Volkenbond.
1924	Eerste vliegtocht naar Indië. K. L. M.
1934	Dood van Koningin Emma en van Prins Hendrik.
1937	Huwelijk van Prinses Juliana met Prins Bernhard von Lippe-Biesterfeld.
1938	31 Januari. Geboorte van Prinses Beatrix. Veertigjarig Regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina.
1939	5 Augustus. Geboorte van Prinses Irene.
1939	September, Nieuwe Europese oorlog tussen Engeland en Frankrijk tegen Duitsland en van Rusland tegen Finland. Algemene mobilisatie in ons land.
1940	10 Mei. Duitse troepen trekken ons land binnen. Rotterdam verwoest. Koningin en Regering wijken uit naar Engeland. Ons leger geeft zich over.
1941.	Nederlands-Indië met Japan in Oorlog. — Slag op de Javazee — 't Eilandenrijk door Japan bezet. 8 Maart 1942. Tweede Wereldoorlog.
1943	21 Januari. Prinses Margriet geboren.
1944	17 Sept. Slag om Arnhem verloren. Spoorwegen staken — Hongerwinter.
1945	't Duitse leger in West-Nederland geeft zich over 4 Mei ons land weer vrij. 14 Augustus Japan capituleert. Einde van de Tweede Wereldoorlog.
1947	18 Febr. Prinses Maria Christina geboren.

BRINKMAN PROD. NR. B
07 42 225

WA
1043

ONS OUDE NEDERLA

Vaderlandse Geschiedenis op de Christelijke School

door

G. VAN DER MEULEN en H. WANSINK

TWEEDE DRUK

Deze methode bestaat uit DRIE geïllustreerde leesboeken (groot formaat) voor de hoogste klassen, n.l.:

LEESBOEK	I, 136 bladzijden	....	100 cent
„	II, 160 „	....	120 „
„	III, 190 „	....	140 „

en een serie leerboekjes, n.l.:

EERSTE LEERBOEKJE	— LESSEN	4e leerjaar 60 cent
„ „	— VRAGEN	
TWEEDE „	— LESSEN	5e „ 80 „
„ „	— VRAGEN	
DERDE „	— LESSEN	6e en 7e „ 100 „
„ „	— VRAGEN	
DE BRUG —	LESSEN	brugklas 120 „
„ —	VRAGEN	

In de leerboekjes is een groot aantal illustraties en kaartjes opgenomen.

De leerboekjes LESSEN en VRAGEN worden samen voor één prijs verkocht. Ze zijn niet afzonderlijk verkrijgbaar.

Pres.-ex. worden op aanvrage gaarne verstrekt aan H.H. Hoofden van Scholen.